

Usmena predaja ravnogorskog kraja

Pajović, Andrea

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:906743>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-29**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet u Rijeci
Rijeka

JMBAG: 0009066231

Usmena predaja ravnogorskog kraja

DIPLOMSKI RAD

Studentica: Andrea Pajović, PUM/POV

Mentor: dr. sc. Maja Ćutić Gorup, docent

Akadska godina: 2016./2017.

Rijeka

15. rujna 2017.

Sažetak

Usmena predaja važna je za opstanak tradicije i baštine nekog kraja. Stoljećima je ravnogorski kraj bio naseljavan stanovnicima različitih nacionalnih pripadnosti, koji su donosili svoju kulturu, tradiciju i baštinu. Takvo naseljavanje uvelike je utjecalo na kreiranje posebne baštine i govora u Ravnoj Gori. U ovom radu ću prikazati svakodnevni život i običaje i vjerovanja mještana ravnogorskog kraja, koji su do danas sačuvani pomoću usmene predaje koja se prenosi s generacije na generaciju.

KLJUČNE RIJEČI: usmena predaja, ravnogorski kraj, ravnogorski govor, radni običaji, godišnji običaji, životni običaji, vjerovanja (vještice, demoni, smrt), ravnogorska glazba i plesovi, školstvo, ženidbeni običaji, život na selu

Sadržaj

1	Uvod.....	1
1.1	Tema rada	1
1.2	Metodologija rada.....	2
1.3	Što je to usmena predaja i usmena povijest?	3
1.4	Kratka povijest ravnogorskog kraja.....	5
1.5	Ravnogorski govor	8
2	Razrada	10
2.1	Što su to narodni običaji?	10
2.2	Radni (gospodarski) običaji.....	11
2.2.1	Život na selu	11
2.2.2	Svakodnevni poslovi na selu	14
2.2.3	Zanatski poslovi	17
2.2.4	Crkva i religiozni život mještana ravnogorskog kraja.....	20
2.2.5	Sjećanja iz školskih dana.....	22
2.3	Životni (obiteljski) običaji	27
2.3.1	Običaji vezani za rođenje i krštenje djeteta.....	27
2.3.2	Zaručnički i svadbeni običaji	29
2.3.3	Pogrebni običaji.....	32
2.4	Godišnji običaji i običaji vezani za blagdane i svetkovine.....	34
2.4.1	Blagdani i svetkovine	34
2.4.2	Preduskrsno i uskrsno vrijeme	35
2.4.3	Adventsko vrijeme (Božić)	36
2.4.4	Tijelovo	38
2.4.5	Sveti Ivan Krstitelj (Ivanje 24. lipanj).....	38
2.4.6	Sveti Bartol (Bartolovo 24. kolovoza)	40
2.4.7	Sveta Tereza Avilska (Terezino 15. listopada)	40
2.4.8	Srce Isusovo	41
2.5	Iz narodne predaje	41
2.5.1	Glazba i ples	41
2.5.2	Brojalice, bajalice, izmišljalice i poslovice	44
2.5.3	Pučka vjerovanja (mitovi i legende).....	46
2.5.4	Poklade (maškare)	50

3	Zaključak.....	52
4	Prilozi.....	55
5	Literatura.....	68
6	Popis priloga:	72

1 Uvod

1.1 Tema rada

„Kak je blu prejk rečte mi zdej,

rat bi ja znat kak blu je prejk.

Rečte star tota pavedaj use,

ka si biu mlat kak blu je prejk.“¹

Narodni običaji i tradicija važan su dio svakog naroda i kraja u kojem žive stanovnici Hrvatske. Upravo raznolikost narodnih tradicija i običaja, Hrvatsku čine bogatom zemljom. Također u novom tehnološki naprednom svijetu tradicija se počinje polagano gubiti jer staro stanovništvo, koje je nositelj usmene predaje polagano nestaje, a mlađe generacije ne žele prihvatiti stare običaje te napuštaju sela u potrazi za boljim životom u gradovima.

Ovaj rad sam započela sa stihovima poznate ravnogorske pjesme koja je nastala glazbenim stvaralaštvom dječjeg pjevačkog zbora Brezice i njihove voditeljice Nedeljke Poljančić u Ravnoj Gori. Stihovi pjesme govore upravo o temi koju ću obrađivati u svom radu, a to je usmena predaja stanovnika ravnogorskog kraja u kojem sam ja odrasla. Ovim diplomskim radom ću dati mali doprinos ravnogorskom kraju i njihovoj posebnoj tradiciji koja ih razlikuje, ali i približava s ostalim naseljima u Gorskom kotaru i Primorju.

Postoji vrlo malo radova i literature, koji govore o Hrvatskoj tradiciji i slabo se dotiču običaja i tradicije Gorskog kotara, a posebno Ravne Gore. Stoga će ovaj diplomski rad biti moje istraživanje putem usmene predaje, etnološke literature te ostale relevantne literature o svakodnevnom životu, tradiciji, običajima i vjerovanjima mještana ravnogorskog kraja. Njegova svrha je upoznati čitaoce, koji nisu upoznati s ovim krajem, njegovim obilježjima i tradicijom te pokazati koliku važnost ima tradicija za očuvanje seoskih zajednica i kulture u pojedinim krajevima. Kroz rad ću prikazati težak i vrlo naporan seoski život, koji je bio podređen i prilagođen prirodi koja ga okružuje te primitivan način života koji se svodio na

¹ Glazbeno stvaralaštvo dječjega pjevačkog zbora Brezice, voditeljica Nedeljka Poljančić, Jadranovo : Grubišić d.o.o., 2006

čisto ručni rad i pomoć domaćih životinja kao što su volovi i konji. Takav način života utjecao je na pučka vjerovanja koja su se prenosila usmenom predajom. Također moći ćemo primijetiti kako je na svakodnevni život i vjerovanja utjecao i poganski način mišljenja koji se očitovao kroz magijsko, ritualno i mitologijsko shvaćanje nekih elemenata u običajima.

1.2 Metodologija rada

Terenska istraživanja vodila sam na području ravnogorskog kraja, a to obuhvaća mjesta Ravnu Goru, Stari Laz i Staru Sušicu. Tijekom terenskog istraživanja, kojeg sam vodila u srpnju i kolovozu, koristila sam se tipičnim etnološkim metodama intervjuiranja, zapisivanja i promatranja, koji su uključivali razgovore sa starijim i nešto mlađim stanovništvom ravnogorskog kraja. Intervjui su se svodili na sjećanja starijih i usmenu predaju koju su prenijeli svojim potomcima. Istraživanje za diplomski rad uključivalo je obrade audio zapisa, tekstualnih zapisa koje su zapisivali učenici i nastavnici osnovne škole dr. Branimira Markovića u Ravnoj Gori, a koji su izdani u knjizi Gordane Podobnik, „Zavičaju“, fotografija koje su ostale kao dio nasljeđa, etnološke literature kao i drugih izvora. Cilj rada je dati rekonstrukciju svakodnevnog života u prošlosti ravnogorskog kraja, kao i njihovih običaja vezanih za blagdane i svetkovine, životne običaje te vjerovanja.

Tijekom intervjuiranja naišla sam na mnoge probleme. Prvi od njih je bio pronalazak kazivača, pošto je nažalost dosta starijih ljudi umrlo, a mlađe stanovništvo se ne sjeća svih starih običaja ili pak ti običaji u njihovo vrijeme više nisu postojali jer pripadaju mlađoj generaciji. Stoga sam uspjela intervjuirati samo svojih pet kazivača od kojih je jedna bila nešto mlađa osoba. Većina kazivača prema kojima je nastala knjiga Gordane Podobnik, sada bi imala preko sto godina, pa je većina ovog rada nastala na pričama koje su zapisane u njenoj knjizi. Drugi problem s kojim sam se susrela su običaji koji se razlikuju od kuće do kuće te ih je vrlo teško prikazati kao jedan normativni običaj, koji je karakterističan za cijelo selo. Također moramo biti svjesni da su neki običaji u Ravnu Goru donijeti iz okolnih sela ženidbom i udajom, a njih je vrlo teško izdvojiti iz čitavog niza običaja.

Rad sam odlučila podijeliti u nekoliko tema i podtema kojima ću se baviti kroz svoje istraživanje. Tako ću u prvom dijelu svog rada, nakon uvoda i metodologije rada, govoriti o tome što je usmena povijest i zašto je važna. Nakon toga posvetit ću se kratkoj povijesti ravnogorskog kraja i ravnogorskog govora, koji je nastao kao sinteza više različitih dijalekata i jezika. Pritom ću objasniti nešto i o tome zašto Ravna Gora nema neke oblike materijalne

kulture koji ju čine jedinstvenom kao na primjer narodnu nošnju. U drugom dijelu ću objasniti što su to narodni običaji i kako se dijele. U nastavku rada obrađivat ću teme prema podjeli na narodne običaje. Prvo ću započeti s radnim običajima u kojima ću obrađivati teme svakodnevnog života stanovnika ravnogorskog kraja, kao što su život na selu, poslovi na selu, školstvo, crkva i religiozni život, slobodno vrijeme i zabava. U trećem dijelu rada baviti ću se životnim običajima, kao što su rođenje djeteta, krštenje, zaručnički i svadbeni običaji te pogrebni običaji. U četvrtom dijelu govorit ću o običajima kroz godinu vezanim za blagdane i svetkovine koje su bile važne za Ravnu Goru. Na kraju ću se posvetiti temi narodne predaje u kojoj ću obrađivati teme pučkog vjerovanja i usmene književnosti.

1.3 Što je to usmena predaja i usmena povijest?

Razgovor je jedan od oblika ljudske komunikacije i tako sastavan dio ljudskog života. Razgovorom i pričanjem priča ljudi se sporazumijevaju i izražavaju svoje emocije. Kroz pričanje prenosi se određeno znanje na druge ljude. Tijekom cijelog našeg odrastanja, većinu svog znanja stječemo verbalnim putem. Od malena naši roditelji, bake, susjede, tete u vrtiću ili učiteljice u školi, pričanjem priča o prijašnjem životu, bajki i legendi, putem usmene predaje, prenose nam dio naše kulturne tradicije.

Usmena povijest je još od pamtivijeka bila korišteno sredstvo za prikupljanje informacija. Većina knjiga i zapisa iz antičkih vremena nastajala je uz pomoć usmene tehnike prikupljanja podataka. Takav način prikupljanja izvora se kombinirao sa službenim izvorima, a informacije dobivene znale bi odgovarati službenim izvorima ili im biti oprečne. Takvo stanje je trajalo sve do potkraj 19. stoljeća, kada je usmena povijest pala u paradigmu rankeovskog političkog pogleda na povijest. Od tada povijest postaje politička, bazirana na pripovijedanju i uporabi dokumenta kao primarnog izvora. Tehnika usmenog ispitivanja počela je zanimati druge grane humanističkih znanosti (sociologija, kulturni studiji, etnologija itd.), koji su uočili određenu vrijednost stvarnih svjedočenja događaja i životnih situacija.² U povijesti tehnika usmene povijesti vratila se tek 1948. godine, koju je ponovno upotrijebio američki povjesničar Allan Nevis. On je snimao i bilježio memoare osoba koje su bile

² Robert Stradling, *Nastava europske povijesti 20. stoljeća*, Srednja Europa, Zagreb 2003., str. 211

značajne u američkom životu tog doba.³ Povjesničare počinje zanimati povijesno svjedočenje običnih ljudi, čije perspektive često izostaju iz povijesnih zapisa. Stoga se povjesničari često oslanjaju na druge izvore kao što su pisma, fotografije, novine, usmena svjedočanstva. Novija povijest više se oslanja na društveni, gospodarski i kulturni aspekt povijesti, a ne samo političke činjenice kojima su svjedoci dokumenti.⁴ Posebno su važna usmena svjedočanstva kod domicilnog stanovništva u bilježenju njihovog svakodnevnog života i običaja u prošlosti jer većina takvog stanovništva, koja je živjela u malim mjestima nije bila pismena niti obrazovana pa se većina znanja prenosila usmenim putem.⁵

Mnogi znanstvenici naglašavaju razliku između usmene povijesti i usmene tradicije (predaje). Usmena tradicija zapravo je prenošenje priča s generacije na generaciju, ali te priče u sebi mogu sadržavati i teme koje nisu povezane s ljudima (legende, priče o nadnaravnom, mitovi). Usmena povijest spada u kategoriju usmene tradicije ili predaje ali ono što je razlikuje je da se ona bazira na osobnim svjedočanstvima pojedinih ljudi.⁶ Autor Robert Stradling usmenu tradiciju definira kao kolektivno znanje o prošlosti koja se prenosi generacijama te je svrstava kao jedan oblik usmene povijesti. Usmena povijest se koristi u različite svrhe. Prva svrha je kako bi mogli pomoći u rekonstrukciji prošlosti, a druga svrha je shvatiti kako su ljudi interpretirali prošlost.⁷ Upravo zato je usmena tradicija važna jer iz nje ne saznajemo samo dokumentirane događaje nego i ljudska svjedočanstva koja uključuju njihove osjećaje i misli. Povijest malih naseljenih mjesta, njihov svakodnevni život, tradicija i običaji, upravo su ostali u sjećanju zbog usmene predaje i zbog toga sam se odlučila za ovu temu kako bi upoznala čitaoca s tradicijom i baštinom malog ravnogorskog kraja.

³ Sharlene Nagy Hesse-Biber, Patricia Leavy, *The Practice of Qualitative Research*, 2nd Edition, Sage Publishing Inc. Los Angeles, 2011., str. 131

⁴ Robert Stradling (bilj. 2), str. 211-212

⁵ Robert Stradling (bilj. 2,) str. 211-212

⁶ Sharlene Nagy Hesse-Biber, Patricia Leavy (bilj. 3), str. 131

⁷ Robert Stradling (bilj 2), str. 213

1.4 Kratka povijest ravnogorskog kraja

Ravna Gora je malo seosko naselje smješteno u srcu Gorskog kotara. Svoje ime dobila je zbog svoje morfologije, dok je njezin smještaj u tranzitnom području omogućio prostorni i gospodarski razvitak mjesta.⁸ Vrijeme kada je nastalo naselje nije poznato, ali sa sigurnošću se može utvrditi da je bilo naseljeno prije izgradnje Karolinske ceste. Naselje je prvo nastalo na danas poznatom Vrh, do kojeg je vodila stara cesta te se sastojalo samo od nekoliko kućica i obitelji. (Prilog 1.) Povijesti ravnogorskog kraja možemo proučavati još od 12. stoljeća, dolaskom krčkih knezova Frankopana kao gospodara županije Modruš, Vinodola i Bosiljeva. Frankopani su nenaseljeno područje Gorskog kotara, počeli naseljavati viškom kmetova s područja Primorja i Slovenije. Stoga su prvi stanovnici Gorskog kotara bili Primorci sa čakavskim narječjem, koji se i danas koristi na području Starog Laza. Kmetске obveze stanovnika na području Gorskog kotara pa tako i Ravne Gore prema feudalnim gospodarima, nisu bile velike kao u ostalim dijelovima Hrvatske. Razlog tomu bio je što Frankopanima i Zrinjskim nije bilo toliko stalo do zemlje, nego do trgovačkih putova koji su vodili dolinom Kupe prema Delnicama te od Delnica preko Grobnika sve do Bakra.⁹

Tijekom turske invazije u 16. stoljeću, Gorski kotar je u nekoliko navrata bio opustošen. Kao obrana od Turaka bila je osnovana Vojna krajina 1579. godine te se Ravna Gora našla u granicama krajine, što je dovelo do sve češćih upada Turaka na ova područja. Njihovi upadi na područje Ravne Gore uzrokovali su pustošenje mjesta i učestale migracije stanovništva, a mjesta u ravnogorskom kraju bila su u potpunosti uništena. U tom naletu Turaka veliki dio stanovništva je bio ubijen ili odveden u roblje, dok je nekolicina pobjegla u Primorje ili preko Kupe u Sloveniju, te je mjesto ostalo napušteno i nenaseljeno. Početkom 17. stoljeća starosjedioci i njihovi potomci su se počeli vraćati nazad i naseljavati Ravnu Goru, donoseći sa sobom svoje običaje, govor i tradiciju. U tom periodu Gorski kotar je dobio i nove feudalne gospodare Zrinske. Feudalni gospodari poticali su naseljavanje, dovodeći i veliki broj Srba koji su prihvatili starosjedilačku kulturu i vjeru. No ipak carica Marija Terezija je te Srbe (Vlahe) dala preseliti zbog stalnih napada na trgovce koji su prolazili mjestom.¹⁰ O tome je pisao i ravnatelj osnovne škole i bivši član Dobrovoljnog vatrogasnog

⁸ Nevenko Acinger, *60 godina planinarstva u Ravnoj Gori u riječi i slici*, Hrvatsko planinarsko društvo Višnjevica, Ravna Gora, 1993., str. 15

⁹ Antun Herljević, *Ravna Gora*, poseban otisak iz Vjesnika br. 10 Historijskog arhiva u Rijeci i Pazinu, Rijeka 1965., str. 3-4

¹⁰ Antun Herljević (bilj 9), str. 5-6

društva Ravna Gora¹¹ Ivan Potočnjak¹² u „*Spomenici obće pučke škole u Ravnojgori*“ kojeg citiram: „*Ovdje u selu Vrh, bijaše što se znade sedam vlaških kuća od kojih nekoje i dan danas onako postoje; dakako krparenjem današnjih ukućan: a te jesu Janeša Novinca, Ivana Novinca; Grgurića itd.*“, „*Za slavne kraljice Marije Terezije su se ti Vlaha odselili u Kom. Moravice*“.¹³

Od velike važnosti za razvitak i napredak mjesta, bila je gradnja Karolinske ceste od 1726. godine do 1732. godine, pod patronatom cara Karla VI. Tada su se uz domicilne stanovnike mjesta doselili Slovenci, Nijemci i Česi, koji su utjecali na stvaranje posebnog oblika narječja poznatog danas kao ravnagarski govor. Česi i Nijemci otvarali su svoje manufakture od kojih je do danas bila poznata staklana, koja se nalazila na Staroj Sušici, ispod mosta u blizini bivšeg Zrinsko-Frankopanskog dvorca, kojeg je dao urediti grof Laval Nugent.¹⁴ (Prilog 3.) Ivan Potočnjak piše u Spomenici: „*Ispod istog mosta na ravnini bijaše staklana, kamo je došao derektor Anton Holub sa mnogami njemačkimi obitelji, koje se i dan danas na Sušici nalaze tj njihovi potomci...*“.¹⁵ Pripadnost nekom od tih naroda i danas se vidi prema prezimenima obitelji čiji potomci i dalje žive na području Ravne Gore, Stare Sušice i Starog Laza. Osim doseljenika iz dalekih zemalja, doseljavali su se i stanovnici iz obližnjih mjesta Gorskog kotara tražeći posao. Drugo važno razdoblje za ravnogorski kraj bila je povelja cara Josipa II. čime je Ravna Gora dobila status slobodnog kraljevskog grada, a time je postala i općina koja je pripadala kotaru Vrbovskom.¹⁶ (Prilog 2.) Ravna Gora ostala je općina sve do 1961. godine kada je prešla pod općinu Delnice, a svoj status je dobila tek 1993. godine kada je ponovno postala općinom.¹⁷ Poveljom je Ravna Gora dobila razne privilegije, stanovnici mjesta su mogli proširiti trgovinu, otvarati mesnice i gostionice te koristiti šumu za svoje potrebe. Osim toga poveljom je bilo odobreno dva puta godišnje održavati sajmove na dan svete Terezije (15. listopada) i tijekom Sveta tri kralja, te svaki utorak u tjednu po jedan sajam. Još i danas se na dan svete Terezije Avilske, koji je dan

¹¹Nevenko Acinger, *Spomenica o stotoj obljetnici dobrovoljnog vatrogasnog društva Ravna Gora 1888.-1988*, Dobrovoljno vatrogasno društvo Ravna Gora, Ravna Gora 1988., str. 40

¹² Ravnatelj od 1875-1919.

¹³*Spomenica obće pučke škole u Ravnojgori*, Osnovna škola Dr. Branimira Markovića, Ravna Gora, 2014. (Digitalni prijepis originalnih dokumenata ravnogorske Osnovne škole u razdoblju od 1875. - 1975. godine), str. 5

¹⁴ Antun Herljević (bilj 9) str. 6-9, 22-25

¹⁵ Spomenica obće pučke škole u Ravnojgori (bilj 13), str. 6

¹⁶ Antun Herljević (bilj 9), str 10-11.

¹⁷ Nevenko Acinger (bilj 8) str. 16

općine i dan župe, održava sajam u Ravnoj Gori. Na tim sajmovima mogli su prodavati poljoprivredne proizvode, stoku, drva te svoje zanatske tvorevine, a najčešće su se služili trampom koja je ostala dugo kao jedan od elemenata tradicije u ovome mjestu.¹⁸

Tijekom francuske vlasti u Hrvatskoj, Ravna Gora se našla u sklopu Ilirskih pokrajina. Iako je francuska uprava bila kratkotrajna, ona je značila napredak za stanovnike Gorskog kotara pa tako i Ravne Gore. Francuskom upravom ukinuti su stari kmetski odnosi, a pred sudstvom koje je prešlo u ruke državnih činovnika, svi su bili jednaki. Osim toga bili su ukinuti cehovi, pa se zbog toga moglo slobodno trgovati, a pritom su Francuzi ulagali i u školstvo koje se moglo održavati na narodnom jeziku.¹⁹

U drugoj polovici 19. stoljeća Ravnom Gorom harala je kolera. Bolest su donijeli trgovci neokuženom robom koju su prevozili kroz mjesto. Kolera je odnijela veliki broj žrtava posebno djece i mladih. Odrasli su se borili protiv kolere čudnim načinima, pomalo praznovjernim, a koji vjerojatno nisu ni pomagali. Djeci su oko vrata stavljali lančiče napravljene od nizova češnjaka i kadili kuću s brinjem.²⁰

Prvi svjetski rat donio je siromaštvo i neimaštinu u selo, stanovnici su pokušavali preživljavati hraneći se gorskim plodovima, pošto su im svi usjevi propali. Nakon Prvog svjetskog rata i raspada Austro-Ugarske Monarhije, Ravna Gora se našla u sastavu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Uz veliku ekonomsku krizu koja je pogodila cijeli svijet, došlo je do povećanja nezaposlenosti i emigracije stanovnika Ravne Gore za boljim životom u druge dijelove zemlje i prekomorske zemlje. U borbi protiv diktatorskih režima u Ravnoj Gori počinje se osnivati Komunistička partija i radnički pokret koji će odigrati veliku važnost u Drugom svjetskom ratu u borbi protiv okupatora kao dio Narodnooslobodilačke vojske, koja se okupila u bataljun Matije Gupca s borcima s područja Primorja. Ravna Gora se našla pod okupacijom talijanske vojske, koja je u Ravnu Goru ušla odmah nakon kapitulacije Kraljevine Jugoslavije, a napustili su je tek 21. ožujka 1942. godine, kada u mjesto ulaze trupe Narodnooslobodilačke vojske koji u Ravnoj Gori osnivaju Narodnooslobodilački odbor. No ubrzo je uslijedio drugi val talijanske vojske koja je okupirala mjesto od 15. travnja – 15.

¹⁸Antun Herljević (bilj 9), str. 10-11

¹⁹ Miljenko Pandić, „Doba tuđinske uprave i pojačanog gospodarskog izrabljivanja (1671-1860)“, u: *Gorski kotar*, Fond knjige Gorski kotar, Delnice, 1981. str. 72

²⁰Antun Herljević (bilj 9), str. 14

listopada, kada su predali vlast ustaškoj upravi. Konačno oslobođenje dogodilo se 17. prosinca 1942. godine, kada se vraća oslobodilačka vojska i stavlja u potpuni nadzor mjesto.²¹

1.5 Ravnogorski govor

Kada govorimo o Ravnoj Gori moramo spomenuti i njihov poseban govor, koji je karakterističan za Ravnu Goru. Veliki broj i različitost hrvatskih narječja rezultat su političke povijesti koja se događala u Hrvatskoj.²² Isto tako je i povijesni razvoj Ravne Gore utjecao na dijalekt koji se razvio na tom području. U ranijem tekstu rada, spomenula sam Primorce koji su donijeli svoj čakavski dijalekt i slovensko stanovništvo koje je u više valova tijekom povijesti naseljavalo ravnogorski kraj isto kao Česi i Nijemci.²³ O tome piše Rudolf Strohal u svojoj knjizi *Hrvatski dijalekti*, stoga citiram njegove riječi: „*Ali i ostali Hrvati, koji nijesu dospjeli pod turski jaram i kojim se neprestano prijetila turska pogibao pritisnuli su se uže uz braću Slovence u 16 i 17. vijeku. Posljedica toga je bila, da se stao kajkavski dijalekat u to vrijeme širiti među Hrvate...*“²⁴ Oni su sa sobom donijeli svoj govor koji je miješajući se s hrvatskim jezikom i drugim jezicima poput češkog i njemačkog stvorili poseban oblik kajkavskog narječja s velikim brojem posuđenica. Iako danas svi stanovnici u kraju govore kajkavskim narječjem kojeg bi prije mogli nazvati kejkavskim.²⁵ Govor stanovnika Ravne Gore možemo podijeliti na dva različita idioma. Prvi je kranjski ili starovaroški govor, koji je puno bliži slovenskom jeziku, a drugi oblik je hrvaški ili novovaroški govor, koji je lakše razumljiv jer je sličniji hrvatskom jeziku. U knjizi Vidice Poljančić, „*Da se ne pozabi (kej, kaj,što)*“ profesorica Majda Burić piše kako se ravnogorskim kranjskim govorom služe ravnogorski iseljenici u slavonskom selu Španovica.²⁶

O ravnogorskom govoru pisali su mnogi autori, poput filologa Rudolfa Strohala²⁷,

²¹ Antun Herljević (bilj 9), str. 17-19

²² Rudolf Strohal, *Hrvatski dijalekti*, vlastita naklada, Zagreb, 19--., str. 12

²³ Antun Herljević (bilj 9), str. 7

²⁴ Rudolf Strohal (bilj 22), str. 9

²⁵ Poseban oblik kajkavskog narječja, karakterističan za Ravnu Goru, posebno za dio Stare Varoši, Vrha i Bajta: Karakteristično je korištenje riječi Kej umjesto Kaj. Preuzeto iz knjige: Antun Herljević, *Ravna Gora*, Poseban otisak iz Vjesnika br. 10 Historijskog arhiva u Rijeci i Pazinu, Rijeka 1965, str. 57

²⁶ Vidica Poljančić, *Da se ne pozabi (kej, kaj što)*, Matica hrvatska, Ogranak, Delnice, 2011., str. 85

²⁷ Rudolf Strohal, „Osobine današnjeg ravnogorskog narječja“, u: *Rad JAZU, Knjiga 64*, Zagreb 1905, str. 28-109

Josipa Lisca²⁸, Nikole Majnarića²⁹ i mnogih drugih, ali još uvijek taj govor nije dovoljno znanstveno istražen i opisan. Neki autori se ne slažu s činjenicom koju je iznio profesor Nikola Majnarić, kako ravnogorski jezik pripada dijalektu slovenskog jezika (rovtarskom), nego smatraju da pripada kajkavskom dijalektu hrvatskog jezika.³⁰ Autori pritom ne niječu kontakt sa slovenskim jezikom kojeg uočavaju na lokalnim jezičnim značajkama.³¹ Ne slažu se ni sa činjenicom koju je iznio Strohal, kako su jezik donijeli starosjedoci, koji su se vratili nakon turskih provala.³² No ja ne bih odbacila teoriju kako su povijesni događaji, kao što je doseljavanje slovenskog stanovništva u ravnogorski kraj, utjecali na razvoj ravnogorskog govora. Kako bi pokazala razliku između kranjskog govora i hrvaškog govora u Ravnoj Gori u prilogu se nalaze dvije pjesme Vidice Poljančić iz njezine knjige „*Da se ne pozabi (kej, kaj, što)*“. Riječ je o pjesmama Gimpl (prilog 38.) koja je napisana na kranjskom starovaroškom govoru i Čehanje (prilog 37) na hrvaškom novovaroškom govoru.³³

²⁸ Josip Lisac, „Ravnogorska kajkavština i goranski dijalekt“, u: Fluminensia br.1 Rijeka, 1989., str. 103-111

²⁹ Nikola Majnarić, „Jedno rovtarsko narječje u Gorskom kotaru“, u: *Južnoslavenski filolog, knjiga XVIII*, Beograd 1922./1923., str. 135-150

³⁰ Nikola Majnarić (bilj. 29), str. 135-150

³¹ Vidica Poljančić (bilj. 26), str. 5-6, 85-89

³² Rudolf Strohal (bilj 27), str. 28

³³ Vidica Poljančić (bilj 26), str. 18, 64

2 Razrada

2.1 Što su to narodni običaji?

Kako bi razumjeli što su običaji moramo ih definirati. Prema *Hrvatskoj enciklopediji Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža*, običaji se definiraju kao tradicijski ustaljeni načini ponašanja s normativnim, ceremonijalnim simboličkim značajkama svojstvenim određenoj društvenoj zajednici. Običaji su nezaobilazni čimbenik nečije kulturne tradicije, koje obilježavaju značajne trenutke u čovjekovom životu. Oni daju pojedincu osjećaj pripadnosti nekoj zajednici, a i povezuju ga s njegovim precima i potomcima.³⁴ Tradicija i baština u novije vrijeme počinju odumirati, a takvu situaciju najbolje opisuju riječi Vande Babić koje je preuzela iz „Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena“ „...narodno blago u novije vrijeme propada strašnom brzinom, kao da ga odnosi vihor moderne kulture. Dvadesetprvo stoljeće obilježeno je zanemarivanjem tradicije te prihvaćenjem modernih strujanja koja tradicionalno i autohtono smatra primitivnim i zastarjelim.“³⁵ U knjizi „Hrvatska tradicijska kultura: na razmeđu svjetova i epoha“, autorica Zorica Vitez navodi kako su običaji jedan od temeljnih pojmova starije etnografije. Smatralo se kako su običaji nepromjenjiv element seljačkog načina života na kojeg ne utječe kulturna promjena, s čime se autorica ne slaže.³⁶

Također običaje ne možemo opisati kao normativne, iako možemo prepoznati neke norme i obilježja koja su slična svim svadbenim, pogrebnim i drugim običajima u Hrvatskoj. No ipak moramo biti svjesni da svako područje, mjesto i obitelj možda imaju drukčije običaje koji ih čine posebnima. Uzmimo za primjer Ravnu Goru. Tijekom istraživanja lako sam mogla uočiti značajke koje povezuju neke običaje, a isto tako sam mogla primijetiti kako se u udaljenosti od stotinjak metara običaji razlikuju. Običaji gornjeg kraja ili stare varoši nisu poznati ljudima iz donjeg kraja ili nove varoši. Zorica Vitez u svojoj knjizi „Hrvatski svadbeni običaji“ ističe da kod pisanja o narodnim običajima, običaje ne smijemo samo

³⁴ Običaji, narodni, u: *Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža*, URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=44552> (pristupljeno 16.7.2017.)

³⁵ Vanda Babić i Danijela Danilović, „Demonološki zapisi u Zborniku za narodni život i običaje Južnih Slavena (I)“, u: *Lingua Montenegrina, god VI, sv. I, br 11*, Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica 2013., str. 251

³⁶ Zorica Vitez, „Narodni običaji“, u: *Hrvatska tradicijska kultura na razmeđu svjetova i epoha*, ur. Zorica Vitez i Aleksandra Muraj, Barabat (etc.) Zagreb 2001., str. 309

normirati nego uključiti stvarne životne ispovijesti mještana.³⁷ Zato ću kroz ovaj rad prikazati običaje ravnogorskog kraja uz pomoć knjige Gordane Podobnik „*Zavičaju: baština ravnogorskog kraja-odškrinuta vrata*“³⁸, koja je uz pomoć učenika osnovne škole Dr. Branimir Marković, usmenom predajom sakupila veliki broj ispovijesti starih mještana Ravne Gore te ih objavila u svojoj knjizi. Uz to su mi pripomogli i moji kazivači koji su opisali i ispričali njihove životne ispovijesti u vezi običaja i života u mjestu.

Običaje možemo podijeliti na životne (obiteljske) običaje, godišnje (kalendarske) običaje i radne (gospodarske) običaje. Životni običaji uključuju običaje vezane za rođenje djeteta, svadbene običaje, pogrebne običaje, ali i običaje vezane za odrastanje djece, mladića (novačenje u vojsku) i djevojaka. Godišnji običaji u Hrvatskoj pretežito su vezani za katoličke blagdane, koji se ponavljaju svake godine iznova. Radni običaji odnose se na poljodjelske aktivnosti i ostale poslove u zajednici. Za njih se često vežu i različita vjerovanja i magijski postupci.³⁹ U nastavku rada donosim sva tri oblika običaja koji se vežu za ravnogorski kraj i njegove mještane.

2.2 Radni (gospodarski) običaji

2.2.1 Život na selu

Život stanovnika gorskih krajeva Hrvatske bio je u stalnom sukobu s prirodom zbog guste šume i kamenitih predjela. Bavljenje stočarstvom i obradom parcela zemlje bio je jedini način kako preživjeti u tim uslovima. Osim toga područje gorske Hrvatske posebno karakterizira prevlast muškarca nad ženom.⁴⁰

Stvaranje Zemljišne zajednice, koja je odigrala veliku ulogu u gospodarstvu Ravne Gore tijekom 19. stoljeća, ostavilo je veliki pečat i kroz daljnje naraštaje.⁴¹ Život na selu nije bio lagan, stoga su stanovnici Ravne Gore živjeli kao jedna velika zajednica. Pomagali su jedni drugima i radili većinu poslova zajedno. Poljoprivredom i stočarstvom bavila se većina

³⁷ Zorica Vitez, *Hrvatski svadbeni običaji*, Golden marketing, Tehnička knjiga, 2003., str. 19.

³⁸ Gordana Podobnik, *Zavičaju: baština ravnogorskog kraja –odškrinuta vrata*, Općina Ravna Gore, Ravna Gora, 2005. str. 11-273

³⁹ Zorica Vitez (bilj. 36), str. 310

⁴⁰ Zorica Vitez (bilj. 36), str. 16

⁴¹ Antun Herljević (bilj. 9), str. 7-9

mještana jer je to bio jedini način za preživjeti na selu.⁴² U to vrijeme nije bilo traktora i tehnologije koja danas postoji, kako bi pomogla i olakšala život čovjeku. Svaki posao se radio ručno ili uz pomoć volova i konja koji su tada bili jedino prijevozno sredstvo. Poslovi su se dijelili na muške i ženske poslove, a žene su radile jednako kao i muškarci. One su bile domaćice, brinule su se za djecu, ali su radile na njivama i oranicama te se brinule za životinje. Muškarci su radili teže poslove kao što su čuvanje krava na ispaši, gradili su kuće brinuli se da u kući ima dovoljno ogrijeva te su donosili novce u kuću.⁴³ Naravno na selu se uvijek našlo nešto slobodnog vremena za zabavu i druženje. U mjesnim gostionicama bile su organizirane zabave na kojima se sviralo, pjevalo, pojelo i popilo. (Prilog 30.) Religiozni život u mjestu je bio vrlo bitan. Na mise se išlo svake nedjelje, a posebno su bili važni blagdani i svetkovine kao što su Tjelovo, Uskrs, Božić, Terezino i Bartolovo.⁴⁴ Glazba u Ravnoj Gori također zauzima vrlo važan položaj kao dio baštine tog kraja. Ravnogorci su bili poznati glazbenici, ne samo u Ravnoj Gori nego i šire. Uz glazbu se plesalo i pjevalo u slobodno vrijeme, ali i kad su bili važni događaji za to mjesto. Limena glazba u Ravnoj Gori slavi svoje postojanje više od 170 godina, a tamburaški sastavi su i danas nezaobilazna stvar na seoskim zabavama.⁴⁵

Život na selu bio je težak posebno tijekom Prvog i Drugog svjetskog rata. Nezaposlenost u mjestu je rasla, ljudi su počeli odlaziti u potragu za boljim životom u Ameriku ili druge zemlje. No ipak većina njih se vratila naposljetku u svoj rodni kraj.⁴⁶ Tijekom Drugog svjetskog rata, Ravna Gora se našla pod okupacijom talijanske vojske. Prema priči Ivana P., tijekom okupacije talijanske vojske, centar Ravne Gore je bio zatvoren žicom, a pučka škola je pretvorena u vojarnu za vojsku. Zbog toga se nastava u školi rijetko odvijala, te se održavala u kućama mještana.⁴⁷ Još jedna kazivačica se sjetila anegdote iz tog vremena. Ispričala mi je kako su talijanski vojnici znali držati biljke rogača u štalama, kojim su hranili svoje konje. Oni su se kao djeca sakrivali i krali im rogače, te ih nosili kućama, svojim majkama i bakama. Njihove majke i bake su im od tog rogača zatim pravile fine štrudle.⁴⁸

⁴² Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 40-42

⁴³ Gordana Podobnik (bilj. 38) str. 39-50

⁴⁴ Kazivačica Ivka Liker, razgovor snimljen 5. kolovoza 2017. godine u 12:35, mjesto Ravna Gora

⁴⁵ Nevenko Acinger, *170 godina limene glazbe u Ravnoj Gori*, grafika Zambelli, Rijeka 2001. str 7-136.

⁴⁶ Gordana Podobnik (bilj. 38) str. 85-90

⁴⁷ Kazivač Ivan (Matijov) Poljančić, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 11:31, mjesto Ravna Gora

⁴⁸ Kazivačica Marija Novinc, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine, u 16:30, mjesto Ravna Gora

Obitelji su bile velike, neke od njih su brojale i preko dvadesetero djece. Djeca su također radila na polju i pomagala roditeljima oko kućanskih poslova i životinja.⁴⁹ Djeca su bila jako dobro odgojena, te su znala svoje mjesto u kući. Imali su veliko poštovanje prema starijima od sebe i roditeljima.⁵⁰ Jedan od razloga je tadašnji puno stroži odgoj, te djeca nisu mogla raditi što su htjela. Pitanje koje bi se moglo postaviti je zašto su ljudi imali tako puno djece u vrlo teškim uvjetima života? Razlog tomu je, ako obitelj imala puno djece, imala je više pomagača oko svakodnevnih poslova. No, to je stvaralo probleme jer tako veliku obitelj trebalo je prehraniti i obučiti. Stoga je dosta muževa odlazilo raditi u Slavoniju, pa čak i u Ameriku kako bi pribavili dovoljno novaca za svoju obitelj. Kako nije bilo dovoljno odjeće za sve, dosta djece je hodalo u potrganoj, premalenoj i prevelikoj odjeći svoje braće i bez obuće. Jedna odjevna kombinacija nosila se i po mjesec dana, dok su za posebne prilike imali posebnu odjeću koja se oblačila samo za takve prilike.⁵¹ (Prilog 18) Jedan od kazivača govorio je o tome kako su djeca u školu i na polje išla bez obuće, ali to su uglavnom bili dječaci, za djevojčice se uvijek našlo nešto za obučiti. Djeca su odmah nakon škole išla čuvati krave na ispaši. Ponekad ne bi čak ni u školu otišli kako bi mogli odvesti stoku na ispašu.⁵² Djecu se plašilo božjim kaznama, vješticama i Mračnicima, te ih se kaznilo i puno tuklo.⁵³ Kuće su bile jako malene, a ljudi koji su u njima živjeli jako puno, stoga se u kući trebao znati red. Hrane, odjeće i lijekova nije bilo dovoljno za sve, a majke i očevi često nisu mogli skrbiti o svoj djeci, pa je broj umrle djece bio jako visok.

Neimaština, nehigijenski uslovi i glad u selu doveli su do razvitka raznih bolesti. O njima najviše možemo saznati u „*Spomenici obće pučke škole u Ravnojgori*“ (prilog 5), gdje su ravnatelji zapisivali bolesti koje bi se pojavile kod djece i kad bi izbila određena epidemija bolesti. Osim kolere koja se pojavila krajem 19. stoljeća, Ravnom Gorom su vladale i epidemije boginja, šarlaha, plućne sušice i tifusa, a zbog jednolične, nezrele i pokvarene hrane mnogo ljudi je obolijevalo i umiralo od crijevnih bolesti, difterije i dizanterije. Od bolesti umiralo je najviše djece, u nekim obiteljima čak i po dvoje djece u jednom tjednu. Za djecom

⁴⁹ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 81-84

⁵⁰ Ivka Liker, razgovor snimljen 5. kolovoza 2017. godine u 12:35, mjesto Ravna Gora

⁵¹ Gordana Podobnik (bilj. 38) str. 81-87, 101-104

⁵² Kazivač Ivan (Matijov) Poljančić, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 11:31 sati, mjesto Ravna Gora

⁵³ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 81

se nije puno žalilo, nego se nastavljalo dalje s životom. Mještani su vjerovali da su djeca Božji poklon, pa ih je tako lako mogao i uzeti natrag sebi.⁵⁴

2.2.2 Svakodnevni poslovi na selu

Kao što sam spomenula ranije, na selu se jako puno radilo. Kada sam vodila intervju, svaka osoba s kojom sam razgovarala rekla je upravo to „*jaka puno se radilo*“. Radili su svi bez obzira na spol ili starosnu dob. Na polju se radilo, kopao se krumpir s motikama na ruke, zemlja se orala plugom uz pomoć konja i volova.⁵⁵ (Prilog 4.) Znalo se točno kada se koji posao obavlja ovisno o mjesecu i godišnjem dobu. U proljeće se sijalo žito, pšenica i povrće te su se obrezivale voćke.⁵⁶ Djeca su vodila i čuvala krave na ispaši, a obitelji koje su si mogle priuštiti imale su čobane i čobanice koji su se brinuli za to i bili su plaćeni. Ivan P. je također jedno vrijeme bio čoban koji je čuvao četrnaest krava, pa mi je pričao kako su se krave čuvale do Terezinog, kada bi čobani bili isplaćeni, a nakon toga bi čobani krave pustili da hodaju uokolo i pasu travu same.⁵⁷ Po ljeti se trava kosila i sušila te se spremala za blago.⁵⁸ Pričali su mi kako se sjeno uglavnom spremalo u potkrovlje kuća, dok se blago držalo u štalama koje su se nalazile u prizemlju kuća.⁵⁹ U jesen se kopao i sabirao krumpir. Kada se kopao krumpir na polju je radila cijela obitelj, a kao pomoć dolazili su i susjedi. Na njivu se išlo s upregnutim kolima s konjima, kako bi mogli prevući vreće krumpira do kuće, jer njive nisu uvijek bile u blizini kuća.⁶⁰ Krajem jeseni pripremala se zimmica i muzle su se krave za domaći sir i maslac. Osim toga krajem jeseni se događala jedna velika stvar zvana kolinje. Tada su se domaće uzgojene svinje klale i pripremao se špek, šunka i kobasice po obiteljskim receptima.⁶¹ I danas je taj običaj ostao, iako malo izmijenjen jer nitko više ne uzgaja svinje, nego se one naručuju kod mesara. Tijekom zime znala su se cijepati drva, onoliko koliko je

⁵⁴ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 93-94

⁵⁵ Kazivači Ivan (Matijov) Poljančić i Katarina Poljančić, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 11:31 sati, mjesto Ravna Gora

⁵⁶ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 105

⁵⁷ Kazivač Ivan (Matijov) Poljančić, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 11:31 sati, mjesto Ravna Gora

⁵⁸ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 42, 44, 105.

⁵⁹ Kazivači Ivan (Matijov) Poljančić i Katarina Poljančić, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 11:31 sati, mjesto Ravna Gora

⁶⁰ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 41

⁶¹ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 105-106

bilo potrebno jednoj kući. Kazivači Katarina N. i Ivan P. pričali su mi kako su se drva cijepala kada se trebalo ložiti vatru u kući. Često su roditelji natjerali djecu da uzmu sjekiru i pilu te da cijepaju drva za kuću.⁶² Danas se drva spremaju za zimu, čim dođe proljeće. Razlog tome je što su tada ljudi imali puno više posla tako da se nisu mogli zamarati s drvima koje su mogli cijepati tijekom zime. Mještani su također proizvodili svoje domaće vino i pivo. Prema sjećanju kazivačica Marije N. i Katarine N., pivo bi se često znalo nositi na polje tijekom radova. Nosile bi ga na leđima u velikim bocama koje bi bile začepljene plutenim čepom. Govorile su kako bi često zbog velikog pritiska i vrućine čepovi izbijali u zrak.⁶³

Jedan od poslova koji se obavljao kroz cijelu godinu bilo je uzgajanje lana. Tim poslom većinom su se bavile žene.⁶⁴ Ivka L. sjeća se kako su polja lana u Ravnoj Gori bila lijepa plava poput mora.⁶⁵ U proljeće lan se sijao, čupao se ljeti tijekom košnje, trlo ga se prije početka jeseni kako bi se stigao posušiti, dok ga se *mikalo* (češljalo) na kasnu jesen. Zemlja za lan je trebala u proljeće biti dobro i kvalitetno pripremljena. Nakon što bi se lan brao, dvije žene bi sjedile nad velikim češljem, jedna nasuprot druge i provlačile bi snop lana kroz češalj izdvajajući zrna od stabljika. Zrnje se prebiralalo i odvajalo za daljnju sadnju, a dio se spremao za prehranu. Stabljike su se ostavljale rastresene na livadama kako bi omekšale i pripremale za dalju obradu. Stabljike bi se zatim nosile u trle jame (vrtače) u kojima su se potom stabljike lana trle. (Prilog 13.) U vrtačama su bile sazidane peći s drvenim rešetkama, gdje su se sušile stabljike lana. Stabljike su se stalno morale okretati, a žene koje su se tim bavile zvale su se suhe babe. Nakon što se lan osušio, u vrtačama je bilo postavljeno četiri stupića, na kojima su bile pričvršćene trlice, koje su tukle stabljike sve dok tvrdi dijelovi stabljike ne bi omekšale. Posao koji je slijedio preuzimale su glatke babe, koje su provlačile snopove lana kroz ruke, dok nisu osjetile glatke niti. Zatim se lan nosio kućama te je u kasnu jesen slijedilo *mikanje* (češljanje). *Mikanje* (češljanje) je bio postupak koji se sastojao od *mikunga* (ravne dugačke daske s čavlima na sredini) kroz koji su se provlačili snopovi stabljika kako bi se stanjile i

⁶² Kazivač Ivan (Matijov) Poljančić, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 11:31 sati, mjesto Ravna Gora i kazivačica Katarina (Katica) Novinc, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 16:30 sati, mjesto Ravna Gora

⁶³ Kazivači Marija (Micika) Novinc i Katarina (Katica) Novinc, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 16:30 sati, mjesto Ravna Gora

⁶⁴ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 51

⁶⁵ Kazivačica Ivka Liker, razgovor snimljen 5. kolovoza 2017. godine u 12:35, mjesto Ravna Gora

dobile glatke niti.⁶⁶ Niti su se potom prele na kolovratu u tanke konce.⁶⁷ (Prilog 12.) Ivan P. pričao je kako su kolovrate izrađivali muškarci koji su naučili stolarski zanat, pa je tako i on sam za svoju obitelj izradio kolovrat koji se jako dugo koristio.⁶⁸ (Prilog 14.) Lan se morao oprati, kako bi dobio svjetlu boju, taj postupak se nazivao *žehtanje* (izbjelivanje). Lan kao se prao pomoći pepela i vruće vode, te se ispirao na izvorima i potocima kojima Ravna Gora obiluje.⁶⁹ Jedna od kazivačica govorila je kako se voda uglavnom nosila u velikim posudama na glavi, bilo je jako teško savladati taj način nošenja, ali žene su to uspijevale.⁷⁰ Konac se stavljao na motovilo i namotavao u *štrenjice*, koje su se poslije koristile u tkalačkom stanu. (Prilog 15.) Čak su od najfinijeg ostatka lana tijekom *mikanja* (češljanja) radili posebne konce, kojim su obrubljivali plahte i odjeću. Nakon posla sa lanom, prela se vuna i šivale su se papuče.⁷¹

Još jedan od ženskih poslova bilo je čehanje perja koje se obavljalo na zimu. U kućama bi se okupilo više žena koje bi se zajedno družile i čehale perje. Od tog perja su kasnije radile jastuke i pokrivače koje su zvali *perinicama*. Kvaliteta tih jastuka je bila toliko dobra da se i danas koriste u kućama.⁷² Nakon nekoliko godina to se perje moralo oprati. Jastuci i pokrivači bi se prali na ljeto, tako da bi se jastuk raspario po šavovima, a perje se vadilo van. Kad bi se perje opralo, stavilo bi ga se na plahte sušiti što se uglavnom radilo kada nije bilo povjetarca ili vjetra. Kada bi se perje osušilo vraćalo bi ga se ponovno u oprane jastučnice koje bi se nanovo zašile.⁷³

⁶⁶ Gordana Podobnik (bilj. 38), str 51-52. U svrhu stvaranja knjige „Zavičajju“ autorice Gordane Podobnik, priču o obradi lana ispričala je Marija Pavlič.

⁶⁷ Alojz Crnić, „Na vrelima narodnog života i rada: prinosi za goransku etnografiju“, u: *Gorski kotar*, Fond knjige Gorski kotar, Delnice, 1981., str. 380

⁶⁸ Kazivač Ivan (Matijov) Poljančić, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 11:31 sati, mjesto Ravna Gora

⁶⁹ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 52

⁷⁰ Kazivačica Katarina (Katica) Novinc, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 16:30 sati, mjesto Ravna Gora

⁷¹ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 52

⁷² Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 78

⁷³ Prisustvovala sam jednom pranju jastuka kod svoje susjede Pauline Erjavac.

2.2.3 Zanatski poslovi

Osim svakodnevnih poslova oko zemlje i životinja, mještani su se bavili i svojim zanatskim poslovima. Jedan od takvih poslova, a spomenula sam ga i ranije bili su čobani. Možda ga ne možemo nazvati pravim zanatskim poslom, ali neki mještani su zarađivali čuvajući tuđe krave i ovce. Čobani bi dva puta dnevno morali voditi krave na ispašu u sedam ujutro do deset sati, pa onda ponovno od dva do četiri sata poslijepodne. Često je išlo više čobana i čobanica zajedno na ispašu, gdje bi razgovarali i igrali igre, naravno ako vlasnika ne bi bilo u blizini. Jedna od takvih igara bila je *pešklejne* koja se igrala s pet običnih kamenčića, koje bi našli uokolo. Osim toga igrali bi se skrivača i lovice. Sa sobom su nosili ručak u torbicama, dok bi na polju brali jagode, borovnice, kupine i maline. Od smole koju su nalazili na jelovim stablima radili bi žvakaće gume, koje su nazivali smola. Još uvijek danas, stariji ljudi za bilo koju žvakaću gumu kažu smola.⁷⁴ Za prave zanatske poslove nije se išlo u školu, oni su se izučavali kod majstora. Tako su mnoga djeca počela raditi jako mlada, kao šegrtri kod nekih zanatlija. Najčešći zanatski poslovi bili su uljari, šumari, kirijaši, sotlari, kožari, kolari, kovači, stolari, mlinari, šustari i tkalci. Neki bi svoj zanat naučili i u pilanama kojih je bilo u ravnogorskom kraju mnogo.⁷⁵ Ivan P. je kao mlad počeo raditi na pilani, gdje je naučio mnogo o tesarstvu i stolarstvu, gdje je poslije većinu stvari kod kuće napravio sam, jedna od tih stvari bio je i njihov kolovrat koji je služio za prednju vune i lana.⁷⁶ Neki bi svoj zanat preuzeli kao dio nasljedstva svojih obitelji.⁷⁷

Kako je šuma jedan od glavnih resursa u gospodarstvu Gorskog kotara, većina zanatskih poslova se upravo veže za nju. Za šumu se vežu zanati kao što su lugari, lovci, šumari i kirijaši. U šumu se išlo vrlo rano s konjima, volovima i kočijama, a zimi saonicama. Ponekad bi se u šumi ostajalo i po nekoliko dana, ako su mjesta bila poprilično udaljena. Drva su se rušila ručno uz pomoć pile i sjekire, dok su kirijaši izvlačili drva uz pomoć volova i konja za vuču na cestu te ih utovarili na kola ili saonice. (Prilog 5.i Prilog 6.) Često su kola i saonice sami radili i prilagođavali svojim potrebama. Takvi poslovi nisu donosili mnogo zarade u kuću jer se plaćalo pomoću mjere za trupce. Zato su često muškarci iz Ravne Gore odlazili u druga mjesta gdje su također bili potrebni šumari, a najčešće su odlazili u Slavoniju,

⁷⁴ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 46-50

⁷⁵ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 56-73

⁷⁶ Kazivač Ivan (Matijov) Poljančić, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 11:31 sati, mjesto Ravna Gora

⁷⁷ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 59

gdje je jedna kolonija Ravnogoraca naselila mjesto Španovice.⁷⁸

Jedan od poslova koji je donosio poprilično veliku zaradu je bio uljarstvo. U Ravnoj Gori je postojala jedna zadruga uljara, koja je proizvodila eterično ulje od borovih iglica. Borove iglice koje su bile ostale na srušenim stablima donosili su u uljaru stanovnici mjesta i za to bi bili redovito isplaćeni. Ulje koje se proizvodilo bilo je vrlo kvalitetno i njegova potražnja bila je velika.⁷⁹

Konji i volovi bili su jedino prijevozno sredstvo, a bili su potrebni za obavljanje raznih poslova. Zbog njih su se razvili i zanati kao što su sotlari koji su izrađivali remenje za konje (komot ili ham). Jedna od poznatih obitelji koja se bavila sotlarskim zanatom bila je obitelj Svetličić, koja je krajem 19. stoljeća otvorila svoju radionicu za opremu konja. Kasnije se ta obitelj počela baviti i tapetarskim poslovima, a njihovi se potomci i dalje bave tim poslom. Osim remenja za konje bila su prijeko potrebna i kola za vuču. Kola su izrađivali kolari, koji su ih izrađivali od drva jasena koji bi se sjekao u određeno doba godine. Jedna od prvih kolarnica spominje se još 1908. godine, koju je vodila obitelj Renka. Ta obitelj je posjedovala nekoliko kolarnica u Starom varošu u mjestu Bajt, druga je bila u Novom varošu, a treća se nalazila u Horvatiji. Kolarnica u Novoj Varoši radila je do 1952. godine, kada se zatvorila jer više nije bila profitabilna. Obitelj Renka bila je jedna od bogatijih obitelji u Ravnoj Gori, a glava obitelji Antun Renka jedno vrijeme je proveo i u Chicagu, no naposljetku se vratio i nastavio svoj posao u kolarnici. Njihove kolarnice imale su previše posla jer osim kola izrađivali su tkalačke stanove i mašine za prezle, tako da su kod njih radili šegrti koji su dolazili iz dalekih krajeva Hrvatske. Kada su kroz selo prolazili trgovački putnici kod njih bi naručivali proizvode, koje bi oni proizvodili prema narudžbama. Naravno tu su bili i kovači, koji su otvarali svoje radionice dok se još gradila Karolinska cesta. Svoje radionice otvarali su zbog putnika koji su trebali pomoć oko konja i kočija koje je trebalo potkovati i okovati. Kovači osim što su potkivali konje i volove te okivali kotače za kola, proizvodili su oruđa za obradu zemlje kao što su motike, krampe i plugove itd. Većina kovača koja bi radila kao šegrti, nakon što bi položili završni ispit, otvarali bi svoje radionice.⁸⁰ Danas su gotovo svi ti zanati zamrli, a jedino od toga ostalo je sjećanje kod starih mještana i stari alat koji je još uvijek spreman za upotrebu.

⁷⁸ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 57-59

⁷⁹ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 56-57

⁸⁰ Gordana Podobnik (bilj. 38) str. 59-63

Pilane su danas jedan od izvora prihoda većine kućanstava, u Ravnoj Gori. To je jedan od poslova koji preživljava još od 19. stoljeća. Najstarija pilana izgrađena je još 1830. godine, a druga 1851. godine na imanju obitelji Juretić. (Prilog 31. i Prilog 32.) Prve pilane su radile na vodu, a na imanju obitelji Juretić još uvijek je sačuvan mlin kao sjećanje na posao njihove obitelji. U pilanama se izučavao stolarski i tesarski zanat te se proizvodio namještaj od punog drva.⁸¹ (Prilog 7. i Prilog 8.) Osim toga proizvodile su se daske koje je onda kupovala židovska obitelj Deutsch, koja je posjedovala jednu od najpoznatijih tvornica namještaja u Ravnoj Gori.⁸² Braća Arnold i Robert Deutsch su u Ravnoj Gori otvorili 1928. godine radionicu galanterije i tvornicu baterija „Orion“ i „Kontakt“ koja je otišla u stečaj 1934. godine.⁸³ (Prilog 9.)

Nekim od zanimanja kojima bi se uglavnom bavile žene u Ravnoj Gori bavili su se muškarci, a to su tkalci, šnajdari i šustari. Tkalci su zarađivali za život tkanjem tepiha i lanenih plahti. Mještani bi obično donosili svoj materijal, ali po osnovu za tkanje takozvani *končac* od konoplje odlazilo bi se u Karlovac. Lanene plahte izrađivale bi se u dva dijela pa bi se poslije ušivale. Tkalački stanovi nalazili su se u sobiću ili kamari kuće. Tkanjem se mogao baviti svatko tko si je mogao priuštiti tkalački stan i služiti se njime. Šnajderi su bili također muškarci, te su imali veliki broj šegrti. Šegrti su uglavnom šili, dok su majstori uzimali mjere. Iz ispovijesti kazivača napisanih u knjizi „Zavičaju“, često se događalo bez obzira na mjere šegrti bi krivo sašili dijelove odjeće jer su tek učili šivati. U Ravnoj Gori je organiziran i tečaj šivanja 1925. godine, koji je vodio muški šnajder. Na slici koja je prikazana u knjizi „Zavičaju“ možemo vidjeti kako su svi polaznici tečaja bili žene. (Prilog 11. i Prilog 16.) U školama se također učilo šiti na satovima ručnog rada.⁸⁴ Susjeda Paulina E. bila je jedna od najpoznatijih šnajderica u Ravnoj Gori. Svoj zanat je naučila sama, a šivala je ženske oprave i haljine. U mjestu su postojale i postolarske radnje. Tim zanimanjem bavili su se šustari. (Prilog 10.) Jedna od najpoznatijih postolarskih radnji bila je „Žiri“, koja se morala ubrzo zatvoriti zbog industrijskih pogona koji su bili jaka konkurencija. Još neki od zanimanja kojima su se bavili muškarci su bili užar, urari, dimnjačari, pekari, poštari i brijači.⁸⁵

Osim muških zanimanja postojala su i ženska zanimanja. Žene osim što su pazile na obitelj, zemlju i stoku, bavile su se šivanjem i tkanjem. Tijekom zime mlade neudate žene bi

⁸¹ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 64-68

⁸² Antun Herljević (bilj. 9), str. 30

⁸³ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 24

⁸⁴ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 69-73

⁸⁵ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 69-73

odlazile na službu u gradove. Uglavnom se išlo na službu u Rijeku, Karlovac, Zagreb, ali su služile i bogatim obiteljima u Ravnoj Gori. Opis njihovog posla podrazumijevao je čišćenje, kuhanje, čuvanje djece i starijih žena. Djevojčice su već počele služiti po kućama s jedanaest godina. Prednost tog posla bila je što su s tim obiteljima odlazile na putovanja te naučile bonton ponašanja s kojim nisu bili upoznate. Od obitelji bi dobivale poklone koje si same ne bi mogle priuštiti, dok bi svoju zaradu slale kući roditeljima. Žene su radile u tvornici drvne industrije.⁸⁶ Marija N. ispričala je kako bi često znale doći na posao umorne od zabave na kojoj su bile noć prije pa bi često znale zaspati podbočene na strojevima. Ispričala je anegdotu o jednoj njezinoj kolegici na poslu koja je zaspala podbočena na stroj, tako da joj se sat s ruke otisnuo na čelu.⁸⁷ Neke žene bavile su se izradom buketa i vijenaca za vjenčanja i sprovode, dok su neke pekale kolače za slavlja, zabave i svadbe.⁸⁸

2.2.4 Crkva i religiozni život mještana ravnogorskog kraja

Religiozni život vrlo je važan za mještane Ravne Gore. Prva crkva u Ravnoj Gori građena je od 1770. godine do 1774. godine, koju je sufinancirala carica Marija Terezija. Temelji crkve bili su izgrađeni od kamena, dok je gornji dio crkve bio izgrađen od drva zbog čega je crkva jednom prilikom gorila. Crkva posvećena sv. Terezi Avilskoj i sv. Bartolu, postala je župom tijekom 19. stoljeća, kada se tražilo i proširenje crkve jer stara nije mogla primiti veliki broj žitelja.⁸⁹ Plan za novu crkvu izradio je poznati austrijski i hrvatski arhitekt Hermann Bolle⁹⁰ koji je značajan po svojim radovima na zagrebačkoj i đakovačkoj katedrali, kao i po svom zdanju Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu.⁹¹ Nova crkva počela se graditi 1905. godine kada je postavljen kamen temeljac, a dovršena je samo godinu dana kasnije.⁹² (Prilog 39.)

⁸⁶ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 74-80

⁸⁷ Kazivačica Marija (Micika) Novinc, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 16:30 sati, mjesto Ravna Gora

⁸⁸ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 77

⁸⁹ Antun Herljević (bilj. 9), str. 50-56

⁹⁰ Hermann Bolle, austrijski arhitekt koji je sudjelovao u projektiranju velikog broja građevina na području Republike Hrvatske. Hermann Bolle, *Hrvatska enciklopedija Leksikografskog instituta Miroslav Krleža*, URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=8551> (pristupljeno 23. srpnja 2017.)

⁹¹ Antun Herljević (bilj. 9), str. 52

⁹² Antun Herljević (bilj. 9), str. 54

Mještanima Ravne Gore katolička vjera činila je osnovu njihovog života, prema njoj je sve bilo orijentirano, svaki posao, svaki trenutak svakidašnjeg života. Stoga postoje dosta čudni običaji vezani za pobožnosti. Neki od njih bili su da se križa prije objeda, pri padu kruha na pod bi ga se podiglo i poljubilo ga, a kada bi se palilo svjetlo u kući izrekli bi rečenicu „*Hvaljen Isus i Marija*“. Također kada bi kirijaši i šumari išli raditi u šumu napravili bi križ na zemljanom podu, kako bi otišli u šumu s Božjim blagoslovom.⁹³

Jedan od običaja bio je da se obvezno prije spavanja moli krunica. Bake i majke počele bi moliti krunicu na stolici, a djeca bi se obično okupila oko njih i klečeći molila s njima. Često se znalo moliti ispod svetih slika (pilita) koje su obitelji imale u kućama. Mise su se vršile ujutro u devet sati, a tijekom listopadskih i svibanjskih pobožnosti održavale su se mise večernjice. Navečer nakon što je zvonilo crkveno zvono u osam sati (ljudi su ga zvali zvono Anđela Gospodnjeg), povlačilo bi se u kuće gdje bi se molilo. Subotom u četiri sata popodne zvonila bi crkvena zvona koja bi nagovijestila prestanak rada i pripreme za nedjeljnu misu. U subotu bi obitelji pripremale svoju odjeću za misu i laštile cipele. Na misu bi išla cijela obitelj tako da je cestom u nedjelju tekla rijeka ljudi, slično kao i kod procesija.⁹⁴ Pri crkvi postojale su razne organizacije kao što su čuvari Isusovog groba (uglavnom su to bili vatrogasci), Družba Srca Isusovog te križari i križarice koje je osnovao velečasni Pizent. (Prilog 25. i Prilog 29.) Župnici su također imali veliki utjecaj na mještane i odluke koje su se donosile u mjestu. Tako su župnici bili jedno vrijeme nadglednici rada u školama. U sklopu crkve postojao je mješoviti crkveni zbor koji i danas postoji. Pjesme su se pjevale iz crkvenih knjiga dok su njime dirigirali velečasni Prpić i Pizent te časne sestre u sklopu župnog ureda.⁹⁵

Ravnogorska župa posjeduje i veliku sakralnu baštinu koja ubraja pokaznicu koja je dar carice Marije Terezije, barokni kalež, barokni moćnik sv. Simplicija, veliki broj misnog ruha i dva misala iz 18. stoljeća, kao i Sveto pismo na latinskom i talijanskom jeziku. Osim toga crkva posjeduje i veliki broj vrijednih kaleža, plitica te pokaznica.⁹⁶ (Prilog 17.)

⁹³ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 163

⁹⁴ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 163-164

⁹⁵ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 173, 181

⁹⁶ *Sakralna baština, Župa Svete Terezije Avilske Ravna Gora*, URL: http://zupa-svterezijeavilske-ravnagora.hr/sakralna_bastina.html, (pistupljeno 23. srpnja 2017.)

2.2.5 Sjećanja iz školskih dana

O povijesti škole i školstva u Ravnoj Gori, najviše možemo saznati iz „*Spomenice obće pučke škole u Ravnojgori*“ u kojoj su zabilježeni ljetopisi od 1. listopada 1875. godine. Prvu školu u Ravnoj Gori osnovao je car Josip II. 1786. godine. Školu su mještani sami sagradili svojim rukama. Prvi ravnogorski učitelj bio je Antun Filipović, koji je dobio zemlju na korištenje i ogrjev koji su mu donosili mještani. Nastava se na početku održavala na njemačkom i hrvatskom jeziku. Prvotno je škola bila smještena u krčmi, a mjesto nastave se stalno mijenjalo. Za službovanja ravnatelja Josipa Strižića, škola se popravljala, a nastava se održavala u kućama mještana sve do 1874. godine, kada je izrađena nova dvokatna zgrada koja je bila nepraktična zbog rasporeda prostorija. Zgradu su dali sagraditi uz pomoć učitelja Vjekoslava Crnogaja i župnika Ferde Babića. Nova škola imala je mali stan za učitelja koji nije bio udoban, a nije imala ni dvorište, drvarnicu ni vrt što se nije sviđalo učiteljima. Učitelj Crnogaj je uz pomoć učenika dao izraditi mali vrt koji je bio udaljen od škole.⁹⁷ Od 1875. godine škola je bila otvorena za oba spola, a uz učitelja Crnogaja počinju raditi dvije učiteljice Marija Miletić i Marija Sašel. Crnogaja je zamjenio 1878. godine ravnatelj i učitelj Ivan Potočnjak čiji rad u školi možemo pratiti do 1920. godine. (Prilog 26) Školu je tijekom njegovog radnog vijeka posjetio 1889. godine ban Khuen Hedervary.⁹⁸

Svećenici su imali jako veliki utjecaj na školstvo jer su bili nadzornici i članovi mjesnih školskih odbora, a vjeronauk je zauzimao vrlo važno mjesto kao nastavni predmet u školama. Odluka Hrvatskog sabora 1874. godine, pri donošenju novog zakona koji se nazivao „*Zakon ob ustroju pučkih školah i preparandijah za pučko učiteljstvo u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji*“, utvrdio je otvaranje obveznih četverogodišnjih škola s opetovnicama za daljnje školovanje šegrta. Tim zakonom je u Ravnoj Gori ustanovljena svakidašnja četverogodišnja škola s četiri razreda i opetovnica. No tek „*Zakonom o uređenju pučke nastave i obrazovanja pučkih učitelja u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji*“, koji je bio prvi jedinstveni školski zakon koji je uredio školstvo u Hrvatskoj, uređeno je da redovna pučka škola traje četiri godine, a opetovnica dvije godine koja se održavala dva puta dnevno. Prema tom zakonu kažnjavalo se učenike koji nisu pohađali redovno obveznu četverogodišnju školu.⁹⁹ Od pohađanja škole oprosteno je bilo djeci s tjelesnim manama kako je i zapisao u spomenici 1880./1881. godine

⁹⁷ *Spomenica obće pučke škole u Ravnojgori* (bilj. 13), str. 7-9

⁹⁸ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 185

⁹⁹ Vinko Ivić, „Pučko narodno i građansko školstvo u slobodnom kraljevskom gradu Osijeku“, u: *Anali Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku*, sv. 25, Osijek, 2009., str. 106-108

učitelj Ivan Potočnjak: „*Na polazak škole obvezane djece bijaše 209. Sbog tielesnih mana od polatka svakdanje škole oprošteno 85. djece.*“¹⁰⁰ Pod utjecajem nove školske reforme bana Ivana Mažuranića bilo je obvezno praćenje i analiziranje pedagoške statistike te vođenje matica i spomenica škola. Upravo je to omogućilo praćenje razvitka svih škola od kraja 19. stoljeća na dalje. Takvo stanje u školstvu ostaje sve do Prvog svjetskog rata, kada se mijenja politička situacija i Hrvatska ulazi u okvir Kraljevine Jugoslavije.¹⁰¹

Škola u Ravnoj Gori je već početkom 20. stoljeća bila u potpunosti opremljena s knjižnicom i školskim priborom, no ratna zbivanja i dolazak Prvog svjetskog rata sve je promijenio. U Spomenici škole obilježena je smrt prijestolonasljednika Franje Ferdinanda i njegove žene te je zabranjeno korištenje ćirilice u školi, pa piše „*Kr. hrv.slav.dalm.zem.vlada odjel za bog. i nastavu od 3. listopada 1914. Broj 25226. zabranjuje u pogledu učenja ćirilice u svim javnim nižim i višim pučkim školama čitati i pisati ćirilicom.*“¹⁰² Prije početka Prvog svjetskog rata počela se graditi nova škola, koja je zbog ratnih zbivanja završena tek 1924. godine. Nakon Prvog svjetskog rata ravnateljsko i učiteljsko mjesto preuzeo je Ivan Marković¹⁰³, pod kojim je počela gradnja nove škole.¹⁰⁴ (Prilog 27.) Upravo većina mojih kazivača je pohađala školu dok je on bio učitelj. Marković je bio ravnatelj u najgore vrijeme tijekom Drugog svjetskog rata. Tijekom rata u školi su bile smještene talijanska i jugoslavenska vojska. Jugoslavenska vojska je u jednom trenutku zapalila školu, tako da joj je izgorio krov, no talijanski vojnici ipak su ostali boraviti u njoj. Nakon odlaska vojske škola više nije bila za korištenje i morala je uslijediti nova obnova.¹⁰⁵ Prema pričama kazivača Ivana P. i Marije N., tijekom rata škola se nije redovno održavala, a kad bi se i održavala bila bi u kućama mještana.¹⁰⁶ O tome govori i ravnatelj Marković u Spomenici škole: „*Obuka u 1942.-43. škol. godini bila je dosta neredovita radi ratnih prilika. Dulji prekid trajao je od 1. ožujka do 1. svibnja 1943. do 1. ožujka obavljala se obuka u školskoj zgradi, a od 1. svibnja 1943. u dvorani kuće Pavletić. Školska zgrada bila je u noći od 4. na 5. ožujka 1943.*

¹⁰⁰ *Spomenica obće pučke škole u Ravnojgori* (bilj. 13), str. 15

¹⁰¹ Vinko Ivić (bilj. 99), str. 109-110

¹⁰² *Spomenica obće pučke škole u Ravnojgori* (bilj. 13), str. 66

¹⁰³ Ivan Marković-ravnatelj i učitelj u Ravnogorskoj školi od 1920.-1926. godine u: *Spomenica obće pučke škole u Ravnojgori* (bilj. 13), str. 75-134

¹⁰⁴ *Spomenica obće pučke škole u Ravnojgori* (bilj. 13), str. 86-90

¹⁰⁵ Antun Herljević (bilj. 9), str. 47

¹⁰⁶ Kazivač Ivan (Matijov) Poljančić, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 11:31 sati, mjesto Ravna Gora i kazivačica Marija (Micika) Novinc, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 16:30 sati, mjesto Ravna Gora

zapaljena i izgorio je krov. Zapalili je partizani prigodom povlačenja pred navalom talijanske vojske. Talijani su se svejedno nastanili u toj zgradi bez krova posvema uništili bogatu školsku knjižnicu.“¹⁰⁷ Još 1938. godine počeo se graditi i Ferijalni dom Tilde plemenite Deutsch Meceljske, koji je financirala Izraelska ferijalna kolonija iz Zagreba. (Prilog 4.) Gradnja se završila godinu kasnije, tako da je već jedna kolonija djece došla iz Zagreba na odmor 1940. godine.¹⁰⁸ Tijekom ratnih zbivanja ferijalni dom je postao dom za nezbrinutu djecu i popravni dom u koji su dolazila većina djece iz Zagreba. Nakon završetka rata i odlaska vojske škola nije bila više za korištenje, a knjižnica je bila uništena.¹⁰⁹ Tijekom 1946./1947. godine, pod ravnateljem Florijanom Čuligom, prešlo se na sedmoljetke te je osnovano sedam razreda osnovne škole.¹¹⁰ Osim toga osnovane su i dvije područne škole Stara Sušica i Stari Laz kojima je ravnogorska škola postala matična.¹¹¹ Škola se obnavljala sve do 1950. godine, ali je već 1960-ih bila premalena za veliki broj učenika. U školama bi se održavale po četiri smjene, no ipak su zbog neadekvatne škole odlučili adaptirati ferijalni dom u školu, koja je danas poznata pod nazivom osnovna škola Dr. Branimira Markovića.¹¹²

O svojim školskim danima pričao mi je Ivan P. Škola se u njegovo vrijeme održavala dva puta na dan, ujutro i popodne. Ponekad bi tijekom zime i cijeli dan proveli u školi, da ne bi morali hodati po snijegu. Obično bi nosili u torbama užinu kako ne bi bili gladni, pa bi tijekom pauze između dvije smjene zajedno ručali i donosili ogrjev u učionice.¹¹³ Marija N. pričala je kako su učitelji bili jako strogi u školama, a učenici vrlo poslušni. U školama su radile većinom učiteljice koje su učenici jako voljeli.¹¹⁴ Učenici su se jako bojali kazni koje su bile česte u školi. Kazna za učenike koji bi napravili nešto loše bio bi udarac šibom. Učenici su morali sami ići po šibu kada bi stara pukla, a često bi i po nju išao učenik koji je zaslužio kaznu. Stoga su pokušavali biti što poslušniji kako ne bi dobili batine.¹¹⁵ No to su iskorištavali

¹⁰⁷ *Spomenica obće pučke škole u Ravnojgori* (bilj. 13), str. 128

¹⁰⁸ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 194

¹⁰⁹ Antun Herljević (bilj. 9), str. 47-48

¹¹⁰ *Spomenica obće pučke škole u Ravnojgori* (bilj. 13), str. 136

¹¹¹ *Spomenica obće pučke škole u Ravnojgori* (bilj. 13), str. 171

¹¹² *Spomenica obće pučke škole u Ravnojgori* (bilj. 13), str. 168-192. U spomenici se mogu pratiti zahtijevanja ravnatelja za adaptacijom stare ili izgradnjom nove škole radi nezadovoljavajućih uvjeta koje je stara škola nudila.

¹¹³ Kazivač Ivan (Matijov) Poljančić, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 11:31 sati, mjesto Ravna Gora

¹¹⁴ Kazivačica Marija (Micika) Novinc, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 16:30 sati, mjesto Ravna Gora

¹¹⁵ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 198

i učitelji, pa je u Spomenici škole 1882. godine zabilježena i prva suspenzija učiteljice koja je optužena za fizičko zlostavljanje učenika.¹¹⁶ Katarina N. i Marija N. su mi ispričale kako su se pisale zadaće u školi. U početku su imali pločice na kojima bi pisali zadaću s kredom. Potom su im zadaće na pločicama pregledavale učiteljice i učitelji u školi. Kada bi im pregledale zadaću, pločica se brisala sa spužvicom i ponovo se na njoj vježbalo pisati, množiti i dijeliti na nastavi. Poslije su pločice zamijenjene pisankama s debljim i tanjim crtama, koje se i danas koriste u prvim razredima. U njima se učilo pisati krasopisom.¹¹⁷ Ivan P. je ispričao kako je najbolje od svih naučio tablicu množenja, a danas kada god bi zatrebalo nešto množiti svi bi njega pitali.¹¹⁸ Njegova žena Katarina P. mu se i danas divi na njegovom uspjehu u školi i zamjera mu što nije nastavio s obrazovanjem.¹¹⁹ Učenici bi često znali i izostajati iz škole kako bi pomagali svojim roditeljima oko blaga, a to se često događalo tijekom svibnja, lipnja i rujna. Učitelj Marković je zapisao u ljetopisu spomenice za 1923./24. godinu: „*Polazak djece u školu bio je dosta marljiv. U mjesecu septembru 1923. pa u maju i junu 1924. polazak je bio dosta neredoviti, osobito u II., III., i IV. razredu, er roditelji upotrebljavaju djecu ovih godina kao pastire svom blagu.*“¹²⁰

Svim starijim generacijama mještana ostao je u pamćenju učitelj Ivan Marković. O njemu mi je govorila kazivačica Marija N., koja ga je opisala kao jako dobru osobu, ali kao točnog i strogog učitelja kod kojeg su učenici jako puno toga naučili. Spomenula je kako je uvijek govorio, kada bi se potpisivali, kako Hrvati uvijek prvo moraju napisati svoje ime pa prezime.¹²¹ Učenike koji bi prilikom njegovog sata odlazili u kupaonicu, a pritom bi zalupili vratima, vraćao je nazad u učionicu sve dok ne bi tiho zatvorili vrata. Tako bi zapamtili za ubuduće.¹²² Klupe su bile dugačke i u njima bi sjedilo više učenika, a učitelj Marković bi ih učio kako se pravilno sjedi u njima. U klupi su imali po nekoliko tintarnica i pera s kojima bi pisali u svoje pisanke, a one bi ostajale u vitrinama škole.¹²³ Učitelj je imao dosta obzira

¹¹⁶ *Spomenica obće pučke škole u Ravnojgori* (bilj. 13), str. 15

¹¹⁷ Kazivačica Marija (Micika) Novinc i Katarina (Katica) Novinc, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. u 16:30 sati, mjesto Ravna Gora

¹¹⁸ Kazivač Ivan (Matijov) Poljančić, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. u 11:31 sati, mjesto Ravna Gora

¹¹⁹ Kazivačica Katarina Poljančić, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 11:31 sati, mjesto Ravna Gora

¹²⁰ *Spomenica obće pučke škole u Ravnojgori* (bilj. 13), str. 84

¹²¹ Kazivačica Marija (Micika) Novinc, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 16:30 sati, mjesto Ravna Gora

¹²² Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 199. Događaj ispričala kazivačica Josipa Svetličić u svrhu stvaranja knjige *Zavičaju-Baština ravnogorskog kraja-odškrinuta vrata.*

¹²³ Kazivačica Marija (Micika) Novinc, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. u 16:30 sati, mjesto Ravna Gora

prema učenicima. Kada ne bi znali odgovoriti, ponavljao bi i po nekoliko puta pitanje.¹²⁴

U školi su učili matematiku, pjesmice, pisanje i lijepo pisanje te ručni rad. Veliki broj kazivača sjeća se učiteljice Ivke Mraović, koja je vodila ručni rad za djevojčice. Tamo su djevojčice naučile šivati, presti, heklati i raditi papuče. Dječaci su na ručnom radu učili raditi razne predmete od drva kojeg su rezbarili, slagali i oblikovali. Najbolji radovi su tijekom posjete tvornici obitelji Deutsch dobivali njihove drvene pernice za nagradu.¹²⁵ Knjige i opremu za školu dobivali su besplatno, osim u teškim ratnim vremenima kada su si morali priuštiti sami. U školi su djevojčice i dječaci sjedili odvojeno, djevojčice su sjedile u desnom redu, a dječaci u lijevom. U prvim redovima pravo su imala sjediti djeca dobrostojećih obitelji i najbolji učenici. Učenici su se najčešće pod pauzama igrali u dvorištu ili donosili ogrjev za gusane peći koje su grijale učionice jer dosta učenika je dolazilo bosonogo u školu pošto si nisu mogli priuštiti cipele.¹²⁶ U razredima je bilo jako puno učenika za razliku od danas, jedan razred ih je čak brojao preko osamdesetero.¹²⁷

Prilikom čitanja knjige „Zavičaju“ naišla sam na zapisanu ispovijest jednog kazivača Viktora Herljevića vezanu uz njegov izlet sa školom u Rijeku. Na dvodnevne izlete bi odlazili u četvrtom razredu pa je tako njihov razred otišao u posjet Sušaku i Rijeci. Putovali su do Sušaka vlakom iz Kupjaka, do kojega su išli pješke iz Ravne Gore. Prvo jutro u Sušaku dočekali su u sušačkoj školi, gdje su prespavali. Tamo su ih probudili čudni zvukovi udaranja konjskih kopita i kočije po popločanim ulicama. Taj zvuk djeci sa sela bio je nešto sasvim novo jer se s njim nisu mogli susresti u mjestu. Nakon toga su prošetali do talijanske granice na Rječini i gledali Rijeku preko granice. Poslije posjeta granici između Rijeke i Sušaka otišli su na obilan ručak, koji su također vidjeli prvi put u životu. Stol je bio serviran prema pravilima bontona, a u tanjurima su bili špageti s umakom, koji su ih podsjećali na crve jer nikad u životu nisu vidjeli špagete. Tako su s ručka otišli gladni jer ga nisu mogli jesti, a drugo nisu imali. Nakon ručka zaputili su se ukrcati na čamac za Bakar. U čamcima je bilo i previše učenika, kako bi im cijena bila jeftinija, pa se zbog toga nisu smjeli micati da se ne bi prevrnuli. On pripovijeda da to nije bilo teško za postići. Većina njih je prvi put vidjela more pa su se bojali. Iz Bakra bi se ponovno ukrcali u vlak za Kupjak i tako bi završavao njihov

¹²⁴ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 200

¹²⁵ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 199-203

¹²⁶ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 198-201

¹²⁷ *Spomenica obće pučke škole u Ravnojgori* (bilj. 13), str. 106

dvodnevni izlet u Sušak.¹²⁸ Jedna od učiteljica koja im je ostala također u pamćenju bila je Darinka Grgurić, koja je koristila drugačije i kreativnije metode od drugih učitelja. Nikad nije dopuštala da joj ustaljene školske metode unište kreativnost, pa ih je učila abecedu pričajući im priču o svakom slovu, a oni su naslikali u svoje bilježnice doživljaj priče za svako slovo s bojicama koje im je ona kupila. Učenike je vodila u tvornicu Deutsch po pernice (*puškice*), te su ih na poklon dobili oni učenici koji su naučili gradivo koje je ona predavala. Druge bi poslala kućama, dok nisu naučili gradivo, a tek su se onda mogli vratiti po svoje pernice. Priču o svojoj učiteljici Darinki ispričala je Branka Sušić koja je krenula u školu 1935. godine, a na kraju je i sama postala učiteljica koja je radila upravo u toj školi do mirovine.¹²⁹

2.3 Životni (obiteljski) običaji

2.3.1 Običaji vezani za rođenje i krštenje djeteta

Rođenje djeteta i njegovo odrastanje u obitelji uvijek je bila velika radost, ali i velika briga posebno u prošlosti kada su obitelji bile mnogobrojne. U Ravnoj Gori obitelji su bile isto tako brojne, neke žene su imale i više od sedamnaestoro djece.¹³⁰ Mnogo od te djece nažalost nije preživjelo zbog slabe zdravstvene skrbi, teškog života, bolesti i neuhranjenosti. Žene koje su bile trudne radile bi uobičajene i teške poslove u kojima ih je mogao zateći porođaj.¹³¹ Kazivačice su mi ispričale kako su prije žene rađale. Žene su se prije uglavnom porađale u kućama, a ne u bolnicama kao danas. Djecu je porađala babica, a ponekad i lokalna mještanka koja je znala poroditi djecu, pošto babica ne bi stigla na vrijeme jer bi se u isto vrijeme znalo porađati više žena.¹³² Katica N. ispričala je kako je tekao njezin porod. Njezini trudovi počeli su se javljati dok je bila na polju. Kako nije bilo babice u tom trenutku u mjestu, hodala je od kuće do kuće u bolovima tražeći neku ženu koja će je poroditi. Na sreću

¹²⁸ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 200. Priču o svom izletu u Rijeku i Sušak, za knjigu „Zavičajju“ ispričao je kazivač i tadašnji učenik Viktor Herljević.

¹²⁹ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 202-203. Priču o svojoj učiteljici Darinki za knjigu „Zavičajju“ ispričala je njezina učenica i bivša učiteljica Branka Sušić)

¹³⁰ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 81

¹³¹ Zorica Vitez (bilj. 36), str. 311

¹³² Kazivačice Marija (Micika) Novinc i Katarina (Katica) Novinc, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 16:30 sati, mjesto Ravna Gora

našla je i dijete je bilo rođeno živo i zdravo.¹³³ No nažalost bilo je i slučajeva gdje bi dijete nakon rođenja odmah umrlo, a potom i majka zbog zdravstvenih komplikacija. Zbog toga su se rodilje prije poroda čak i pripremale za svoju smrt, spremale bi odjeću za pokop i primile sakrament posljednje pomasti.¹³⁴ Obično kada bi se dijete porađalo pripremila bi se drvena kadica s vodom i krpe kako bi se dijete moglo oprati i zamotati. Kada se rodilo dijete, običaj je bio da baka ili svekrva zakolju kokoš kako bi od nje napravile juhu. Smatrali su da se time majka okrjepuje i dobiva snagu.¹³⁵ Žena obično nakon što je rodila dijete nije smjela izlaziti četrdeset dana iz kuće jer se to smatralo grijehom. Rodilja bi u tom vremena bila nečista te je mogla biti izložena svim zlim utjecajima sve do njenog čišćenja obredom u crkvi.¹³⁶ Mještani Ravne Gore smatrali su da bi rodilja mogla unijeti miševu u kuće susjeda i rodbine, ako prije nije obavila obred u crkvi. Katarina P. kratko je ispričala o tom crkvenom obredu, kojeg oni zovu *upelavanje ili pelavanje* ovisno o kojem kraju Ravne Gore govorimo.¹³⁷ Rodilje bi nakon četrdeset dana, u drugim krajevima nakon osam dana, morale zajedno s babicom ili majkom otići u crkvu. U crkvi bi samo mogle doći do djela s blagoslovljenom vodom, gdje ih je čekao svećenik koji bi ih potom upitao po što su došle. Nakon toga rodilji bi oko ruke svezao svoj šal te je tako odveo do oltara, gdje bi potom sa svećenikom izgovorila rečenicu „*Sveta Ana, Božja baba*“, te bi bila blagoslovljena svetom vodom. Poslije obreda rodilja je mogla napokon izlaziti izvan kuće. Babice su imale i poslije rođenja veliku ulogu u razvoju djeteta. One su dolazile provjeravati zdravstveno stanje djeteta, a i upisivale su ih u registar rođenih. Tako da bi zbog velikih obveza babice djeca bila upisana par dana ili par tjedana kasnije, pa se često u starim registrima ne poklapa datum rođenja, sa stvarnim datumom kada su djeca rođena.¹³⁸

Krštenje bi se obavljalo odmah nakon poroda, što je značilo da majka nije sudjelovala u obredu krštenja svog djeteta. Djeca su se krstila odmah nakon rođenja, posebno ona nejaka zbog straha da bi mogla umrijeti nekrštena, a to je bio veliki grijeh. Obično bi djecu na krštenje nosila babica i kumovi. Kumove su birali roditelji, a to su bili uglavnom gospodari kod koji su služili ili imućniji mještani. Ako roditelji ne bi znali koga odabrati o tome bi

¹³³ Kazivačica Katarina (Katica) Novinc, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 16:30 sati, mjesto Ravna Gora

¹³⁴ Zorica Vitez (bilj. 36), str. 311

¹³⁵ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 177

¹³⁶ Zorica Vitez (bilj. 36), str. 314

¹³⁷ Kazivačica Katarina Poljančić, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 11:31 sati, mjesto Ravna Gora

¹³⁸ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 177-178

odlučilo općinsko vijeće. Krsni kumovi su imali i određene obveze u odnosu na dijete. Oni bi pomagali prilikom njegovog odrastanja, zato se tražilo da kumovi budu imućniji mještani, ali isto tako su prema njima roditelji iskazivali veliko poštivanje poklonima. Isto tako na krštenju dijete je dobivalo ime, koje bi odabrali roditelji ili župnik.¹³⁹ Imena su uglavnom bila biblijskog porijekla, što se može vidjeti i kod imena mojih kazivača. Čin krštenja se obavljao kao i danas, jedina razlika je što se tada krstilo u krstionici u krsnom zdencu koji se nalazi u crkvi, a danas se to obavlja kod oltara polivanjem svete vode na djetetovu glavicu.¹⁴⁰ Vrlo je bilo važno kako se dijete odjevalo za krštenje, a to je uglavnom bila svečana odjeća koja se razlikovala kod dečkića i djevojčica. Dečkići su za krštenje preko svojih nogu bili prekriveni plavom *koperticom*, dok su djevojčice imale ružičaste.¹⁴¹

2.3.2 Zaručnički i svadbeni običaji

Ulazak u bračnu zajednicu važan je trenutak u životu pojedinca i zajednice. On je također preduvjet za nastavak života, rađanje i odgajanje potomstva. Kako bi brak bio zakonski, uključivao je prvenstveno crkveno vjenčanje u prijašnjim vremenima, a poslije građansko u općinama.¹⁴² Kazivači bračni par Katarina i Ivan P., pričali su kako se prilikom njihovog vjenčanja prvo išlo u općinu Ravne Gore kod matičara, kako bi se vjenčalo, a poslije se održavalo crkveno vjenčanje.¹⁴³ U svadbene običaje ne spada samo svadbeni čin, nego i postupak pronalaženja partnera, dogovaranje obitelji oko odobrenja braka te njihove zaruke. Sklapanje braka ne samo da je bio važan čin života, nego i jedna od prilika za veselje i zabavu. Hrvatski etnolog Milan Gavazzi hrvatske svadbene običaje je podijelio u šest glavnih elemenata i postupaka. Prvi od elemenata su zagledi ili ogledi, potom dolaze prošnja, obilježje, zaruke, svadba i pohodi.¹⁴⁴ Naravno treba napomenuti da dosta tih elemenata zapravo ovise o određenoj tradiciji i mjestu u kojem se svadba događala. U Ravnoj Gori dosta

¹³⁹ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 177-178

¹⁴⁰ Kazivačica Marija (Micika) Novinc, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 16:30 sati, mjesto Ravna Gora

¹⁴¹ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 177

¹⁴² Zorica Vitez (bilj. 37), str. 21-23

¹⁴³ Kazivači Ivan (Matijov) Poljančić i Katarina Poljančić, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 11:31 sati, mjesto Ravna Gora

¹⁴⁴ Zorica Vitez (bilj. 37), str. 18-31

tih elemenata se može uočiti u svadbenim običajima, ali idu drugim redosljedom ili su izostavljeni.

Pravila ponašanja koje je nametala zajednica kao i organizacija života i rada bitno su utjecale na prigode susreta mladih. Prigode za nalazak partnera svodile su se na seoske zabave, sajmove, mise, plesne zabave, ali i različite poslove koji su se obavljali tijekom godine.¹⁴⁵ Djevojke i mladići bi na zabavama uglavnom sjedili odvojeno te bi se pogledavali prije nego se mladić usudio prići djevojci. Mladići bi uvijek prvi prilazili djevojkama, koje su im se sviđale. Tada nije bilo previše intimnih kontakata prije braka, nije bilo ljubljenja i grljenja jer bi onda mjesto svašta pričalo o tim djevojkama. Zabave su prije zvali balovima, a za njih se lijepo sređivalo. Mladići su oblačili lijepa odjela i kravate, dok su djevojke birale najljepše haljine, kovrčale si kosu te se uređivale. Na balovima plesalo se polke, valcere, oberšajeriće, dvokorak, ali bilo je i modernih plesova kao što su swing i tango čije korake su donosili mještani koji su odlazili u Sjevernu i Južnu Ameriku. Osim na plesovima mladići i djevojke upoznawali bi se na paši dok bi čuvali krave, na košnji pa čak i tijekom čehanja perja. Ponekad bi se znali potajice viđati u sjenicima kako njihove obitelji ne bi saznale, posebno ako nisu odobravali njihovu vezu. Djevojke bi imale po nekoliko udvarača od kojih bi izabrale onog koji im je mogao omogućiti bolji život, a kasnije bi se rodila ljubav među njima.¹⁴⁶ Kazivači su mi ispričali kako je znao biti i ugovorenih brakova između obitelji, a mladići i djevojke, nisu se mogli nikako ženiti bez odobrenja njihovih roditelja.¹⁴⁷

Djevojke su se vrlo mlade udavale jer bi ulazeći u dvadesete godine već bile prestare.¹⁴⁸ Razlog zašto su se rano udavale jest mladost djevojke i mladenačka snaga za obavljanje poslova te rađanje što više djece. Nakon što bi djevojka i mladić neko vrijeme bili zajedno u vezi uslijedila bi prosidba. Mladić bi sa svojom obitelji došao u kuću svoje djevojke, kako bi pitao njezine roditelje za ruku njihove kćeri.¹⁴⁹ Jedna od kazivačica je ispričala kako tada nije bilo prstenja za zaruke. Naravno neki su ih mogli priuštiti, ali ne svi.¹⁵⁰ Roditelji, kako sam već rekla, mogli su odbiti njegovu ponudu, ako im se nije sviđao ili

¹⁴⁵ Zorica Vitez (bilj. 38), str. 319

¹⁴⁶ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 130-136

¹⁴⁷ Kazivači Ivan (Matijov) Poljančić i Katarina Poljančić, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 11:31 sati, mjesto Ravna Gora

¹⁴⁸ Kazivačica Ivka Liker, razgovor snimljen 5. kolovoza 2017. godine u 12:35 sati, mjesto Ravna Gora

¹⁴⁹ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 136,

¹⁵⁰ Kazivačica Marija (Micika) Novinc, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 16:30 sati, mjesto Ravna Gora

ako nije nudio dobar život za njihovu kćer. Nakon prosidbe bi mladićevi roditelji došli na nedjeljni ručak na takozvani *ugled* gdje se dogovaralo koji će miraz djevojka ponijeti sa sobom.¹⁵¹ Za ženidbu djevojke bi posuđivale haljine jer se za nove nije imalo, a ponekad bi se udavale u običnoj svakodnevnoj haljini.¹⁵² Na dan ženidbe bi oblačile svoje haljine i uređivale kosu kovrčama i ružama te velom. (Prilog 21.) U rukama bi nosile bukete koje su izrađivale žene iz mjesta za svadbe, a na rukama bi imale bijele rukavice.¹⁵³ Marija N. ispričala je kako su svadbeno prstenje nosile samo žene jer je muškarcima smetalo, a po njih se išlo u veća mjesta gdje su postojale zlatarnice. Ispričala je i vrlo smiješnu anegdotu sa svog vjenčanja. Kako je bila zima, kad se ona ženila, morala je na vjenčanje ići saonicama koje su vukli konji. Pošto su išli preko grbavog polja u crkvu, ona je pala sa saonica i cijele nove bijele čarape je rastrgala pa je sa rastrganim čarapama provela cijelo vrijeme na svadbi.¹⁵⁴ Mladenke bi prema običaju, kada bi mladoženja dolazio po njih, morale pogledati njega kroz prsten, no on to nije smio primijetiti. Isto tako mladoženja je morao stati na mladenkinu haljinu kako bi pokazao tko je glavni u kući.¹⁵⁵ Poznat je i običaj pod nazivom obilježje koji se i danas se radi na svadbama.¹⁵⁶ O tome mi je ispričao jedan od kazivača. Obično kada bi mladoženja došao po mladu na njena vrata, mladu bi se skrilo, a na vrata bi dolazile druge žene i muškarci smiješno obučeni poput mladenki, a mladenka bi zadnja izašla. Zatim je mladoženja morao otkriti tko je njegova mlada, a njegovi kumovi su potom davali neki poklon, danas su to novci.¹⁵⁷ U knjizi „*Hrvatska tradicijska kultura*“, autorica teksta Zorica Vitez, pojasnila je upravo taj čin dajući mu i jedan oblik magijskog čina. Prilikom dolaska svatova pred mladenkinu kuću, razvila bi se prepirka između svatova i predvodnika ukućana. Predvodnik ukućana popustio bi svađi i pristao bi izvesti mladenke, koje bi najčešće bile stare smiješno prerusene žene. Na njihov račun padale bi smiješne primjedbe i komentari, što samom činu daju i zabavljajući aspekt. Tim zabavljajućim aspektom izgubio se prvotni magijski čin, koji je ostao samo u sklopu scene koja se ponavlja tri puta, kada se napokon izvodila prava mladenka za koju onda

¹⁵¹ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 136-137

¹⁵² Kazivačica Marija (Micika) Novinc, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 16:30 sati, mjesto Ravna Gora

¹⁵³ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 137

¹⁵⁴ Kazivačica Marija (Micika) Novinc, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 16:30 sati, mjesto Ravna Gora

¹⁵⁵ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 138

¹⁵⁶ Zorica Vitez (bilj. 37), str. 31

¹⁵⁷ Kazivač Ivan (Matijov) Poljančić, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 11:31 sati, mjesto Ravna Gora

pridošli svatovi plaćaju određenu svotu novca.¹⁵⁸ Još jedan od običaja koji bi se održavali bila je harmica, posebno ako bi djevojka odlazila iz svog rodnog mjesta. Harmicu su organizirali mladići iz mjesta koji bi postavili gredu ili razvukli konop preko ceste, kako bi zaustavili konje i kočiju s mladencima, koja je predvodila svadbenu povorku. Zatim su mladenci morali izaći iz kočije i prići stolu gdje se pregovaralo s mladoženjom koliko će platiti (dati *solda*) za to što im odvodi djevojku iz sela. Obično bi se na harmici malo popilo i pojelo, a potom bi svatovi nastavili svoj put prema crkvi. U crkvi bi se održao svadbeni obred. Jedina razlika prijašnjeg i današnjeg obreda, jest što su prije mladenci prvi ulazili u crkvu, potom roditelji i rodbina, a zatim gosti. Pir bi se nakon obreda u crkvi nastavio u domovima mladoženje, ali najčešće kod mlade. Dobrostojeće obitelji organizirale bi svadbu u gostionicama. Dan prije svadbe bi se ukrašavala i spremala kuća, pekli bi se kolači i radila svadbena jela, a to znači da se peklo meso klala bi se kokoš za domaću juhu.¹⁵⁹ Meso se jelo samo na posebnim prilikama ili nedjeljom.¹⁶⁰ Na pirovima su uvijek svirali harmonikaši i tamburaši, pa se plesalo i pjevalo, a jedna od najpoznatijih pjesama bila je *Seljančica* koja se uvijek pjevala, a na nju bi se plesalo kolo. Kada je svadba završila mladenka bi se s mladoženjom zaputila svom novom domu. To je bio vrlo tužan dio večeri za njezinu obitelj.¹⁶¹ Kazivačica Ivka L. je ispričala kakav je bio položaj snahe u novoj obitelji. Kad bi snaha došla u novu obitelj, morala je jako puno raditi, kako bi se iskazala svojoj novoj obitelji. Obično bi već nakon vjenčanja od ranog jutra bila na polju čuvala krave ili ako je bila sezona košnje pomagala grabiti travu.¹⁶²

2.3.3 Pogrebni običaji

Smrt je dio životnog ciklusa, ali isto tako vrlo tužna životna situacija u životu jedne obitelji. Često se pokušavalo i predvidjeti smrt nekog od ukućana, prepoznajući ih u mnoštvu znakova, kao što različiti zvukovi unutar kuće, glasanje ili pojava nekih od životinja.¹⁶³ O tome ću više govoriti u dijelu o pučkim vjеровanjima, mitovima i legendama.

Kazivači su pričali kada bi neko trebao umrijeti ili je bio bolestan, prvo se morao zvati

¹⁵⁸ Zorica Vitez (bilj. 36), str. 328

¹⁵⁹ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 137-139

¹⁶⁰ Kazivačica Ivka Liker, razgovor snimljen 5. kolovoza 2017. godine u 12:35 sati, mjesto Ravna Gora

¹⁶¹ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 137-139

¹⁶² Kazivačica Ivka Liker, razgovor snimljen 3. kolovoza 2017. godine u 12:35 sati, mjesto Ravna Gora

¹⁶³ Zorica Vitez (bilj. 36), str. 342

župnik kako bi dao sakrament bolesničkog pomazanja bolesniku (posljednju pomast). Uz župnika obvezno je išao i mežnar koji je putem od crkve do kuće bolesnika zvonio sa zvonom. Kada bi župnik ušao u kuću, obitelj bi napuštala sobu i izvan nje klečala i molila¹⁶⁴ Tijelo bolesnika župnik bi pomazivao sa svetim uljem, zatim bi ga prekrižio i molio pored njega. Tijekom posljednjeg pomazanja, koristilo bi se vlakno od prediva s kojim bi se mazale ruke i noge bolesnika sa svetim uljem, a potom bi se to vlakno moralo spaliti u vatri. Bilo je vrlo važno primiti posljednji sakrament pomazanja, kako čovjek ne bi preminuo u grijehu.¹⁶⁵ Kada bi čovjek umro, kraj njega bi se palile svijeće, pripremalo ga se pranjem i odijevanjem. Obično bi umrli ostajao u kući do njegovog pogreba. Pored njegovog kreveta molila bi se molitva po cijele dane i noći.¹⁶⁶ (Prilog 40.) Crkva bi trenutak smrti čovjeka navještavala zvonom. Po načinu zvonjenja znalo se da li je umro muškarac, žena ili dijete. Tri puta bi se zvonilo s malim i velikim zvonom, ako bi umro muškarac, prilikom smrti ženske osobe zvonjava bi bila smanjena na dvije zvonjave s malim i velikim zvonom, a kad a bi umrlo dijete, zvonilo se dva puta s malim zvonom.¹⁶⁷

Uz odar pokojnika postavila bi se dva stalka sa svijećama, na stoliću bi stajala sveta voda, a ispod odra bi postavili drvenu kadnicu u koju bi se skupljala voda s tijela mrtvaca, pošto bi bio u kući i po nekoliko dana.¹⁶⁸ U trenutku smrti pokojnika otvarali bi se prozori i odmah potom zatvarali kako bi duša izašla van.¹⁶⁹ Kako pokojnik ne bi bio sam u sobi, oko njega se skupljala rodbina i prijatelji koji bi ga čuvali. Mladima koji bi dolazili sa svojim obiteljima, bila je to samo izlika za druženje i zabavu. Obično bi zakartali, zapjevali i popili u kući na bdijenju. Kazivačica je ispričala kako je jedan mještаниn bio jako bolestan te se njegova smrt bližila. Ona je odlazila tri dana za redom kod njega kući čekajući kad će on umrijeti, da bi se mogla družiti s njezinim prijateljima kod njega u kući na bdijenju.¹⁷⁰

Za vrijeme pogrebne povorke prema crkvi, nosio se odar s umrlim. Na početku

¹⁶⁴ Kazivači Ivan Poljančić i Katarina Poljančić, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 11:31 sati, mjesto Ravna Gora

¹⁶⁵ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 178-179

¹⁶⁶ Kazivačica Marija (Micika) Novinc, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 16:30 sati, mjesto Ravna Gora

¹⁶⁷ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 179-180

¹⁶⁸ Kazivačica Marija (Micika) Novinc, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 16:30 sati, mjesto Ravna Gora

¹⁶⁹ Zorica Vitez (bilj. 36), str. 343

¹⁷⁰ Kazivačica Marija (Micika) Novinc, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 16:30 sati, mjesto Ravna Gora

pogrebne povorke nosilo se raspelo, za njim su hodali muškarci koji su nosili odar, potom mještani koji su nosili vijence i glazbenici, a na kraju rodbina i ostali sumještani. Kada bi umro neki mladić, iza odra hodala je djevojka obučena u mladenku (bijela mlada) koja je nosila jabuku ili naranču, koju bi na oproštaju bacila u grob. Za njom je išla i djevojka obučena u crninu (crna mlada) koja je prilikom izlaska iz kuće morala slomiti svijeću s crnom vrpcom. Prilikom smrti djeteta cijela povorka je bila odjevena u bijelo kao simbol čistoće. Ako je čovjek počinio samoubojstvo, misa se nije održavala, a njega bi pokopali izvan mjesnog groblja bez ikakve oznake. U crkvi na pogrebnoj misi, izvlačio se drveni sanduk koji je simbolizirao grob, a na njega se stavljaog pogrebni sanduk. Na sanduku bi se stavljali raspelo i mrtvačka glava te se palile svijeće, a zatim bi krenuo obred. Nakon pogreba odlazilo se na karmine.¹⁷¹ Iako su se karmine održavale, kazivač Ivan P. je rekao da su one bile rijetkost u Ravnoj Gori jer nije bilo vremena za žaljenjem, nego se moralo nastaviti s svakodnevnim poslovima.¹⁷²

2.4 Godišnji običaji i običaji vezani za blagdane i svetkovine

2.4.1 Blagdani i svetkovine

Kao što sam već napomenula u prijašnjim dijelovima, mještani Ravne Gore bili su jako pobožni ljudi. Vjera je bila centar njihovog života i sve se njoj podređivalo. Kada govorimo o blagdanima kao danima, oni se razlikuju od svakidašnjih radnih dana.¹⁷³ Time su zapravo svi blagdani i svetkovine bili slavljani s posebnom pažnjom i pripremom. Izdvojila sam u daljnjem radu nekoliko velikih blagdana i svetkovina koji su se slavili kao veliki blagdani u selu, te se za njih vežu vrlo karakteristični običaji. Koliko su god mještani Ravne Gore bili predani vjeri, toliko su bili i praznovjerni, pa je dosta običaja vezano uz magijske postupke, praznovjerje i proricanje budućnosti. Takve pokušaje proricanja i predviđanja što će sljedeća godina donijeti, možemo vidjeti na novogodišnjem karakteru božićnih običaja. Pa je tako dio božićne tradicije pečenje različiti božićnih kruhova, koji su se ukrašavali različitim

¹⁷¹ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 180

¹⁷² Kazivač Ivan (Matijov) Poljančić, Razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 11:31 sati, mjesto Ravna Gora

¹⁷³ Zorica Vitez (bilj. 36), str. 346

likovima te stavljanje na stol različitih posuda s biljkama (najčešće s pšenicom za Sv. Luciju). Upravo takvi običaji su jedni od svjedoka starih magijskih i kulturnih namjera.¹⁷⁴

2.4.2 Preduskršno i uskrsno vrijeme

U vrijeme prije proljeća slavilo se nekoliko blagdana. Prvi od njih je bio blagdan Bogojavljanja (23. ožujka), kojim se vjerovalo da je na taj dan Majka Božja bacila žar na zemlju i od tada se sve počinje buditi, rasti i cvjetati. Zapravo taj blagdan je najavljavao novo godišnje razdoblje proljeće. Na blagdan Sv. Marka (25. travnja) išla je procesija oko crkve na kojoj je župnik blagoslivljao polja, kako bi dala što više plodova tijekom godine. Korizmeni period je bio vrlo važno razdoblje za mještane Ravne Gore. Period Korizme počinjao bi prvim postom na Pepelnicu (Čistu srijedu). Župnik bi na misu Pepelnicu mještanima radio križ na čelu blagoslovljenom vodom izgovarajući riječi „*Čovječe sjeti se da si prah i da ćeš se u prah pretvoriti*“. Korizmeni post je trajao četrdeset dana, ne računajući nedjelje. Meso u tom periodu bilo je potpuno zabranjeno, a svakog petka bio bi potpuni nemrs i post. Sredinom korizmenog perioda bio je blagdan Sv. Grgura, za kojeg se govorilo da se na taj dan ptice žene. Na Cvijetnicu muškarci bi nosili hrpe bilja na blagoslov, a tada se održavao i mimohod oko crkve te se blagoslovlila guba koja se na kraju kidala na više komadića i dijelila ispred crkve kako bi je mještani ponijeli svojim domovima, slično kao maslinove grančice danas. Tijekom Velikog četvrtka zvona crkve prestajala su zvoniti, pa su muškarci i žene ispred crkve udarali udaraljka sve do Uskrsa kako bi smanjili tišinu. Čak je ispred crkve bio napravljen jedan drveni instrument, čijim okretajem ručke bi se stvarao prodoran zvuk koji bi se čuo skoro kroz cijelo mjesto. Od Velikog četvrtka bio je zabranjen bilo kakav rad, pa su mještani čak skidali volovima potkove kako ne bi ozlijedili zemlju u kojoj boravi Božji sin.¹⁷⁵ Tijekom cijelog razdoblja Korizme u mjestu se nisu smjele održavati zabave, vjenčanja i krstitke.¹⁷⁶ Na Veliki petak mještani bi od ranog jutra išli u crkvu kako bi posjetili Kristov grob koji su čuvala četiri svečano odjevena vatrogasca. Cijeli dan je bio strogi post i nemrs. Dan kasnije na Veliku subotu, spremao se objed za Uskrs, kuhala bi se šunka, jaja, hren i kao prilog bi bio mladi luk. Također pekao se i slatki kruh ili kuglof. U gornjem kraju radio se

¹⁷⁴ Zorica Vitez (bilj. 36), str. 349

¹⁷⁵ Gordana Podobnik, (bilj. 38), str. 170-171

¹⁷⁶ Kazivačice Marija (Micika) Novinc i Katarina (Katica) Novinc, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 16:30 sati, mjesto Ravna Gora

poznati specijalitet svinjski želudac (jušk) punjen mesom, dok u donjem kraju se radio nadjev od jaja, kruha, luka i šunke punjen u želucu ili svinjskim crijevima.¹⁷⁷ Recept za nadjev u Ravnu Goru došao je ženidbom ravnogorskih mladića za mrkopaljske žene. Radila su se i obojena jaja (*pirhi*), koja su se bojala u vodi s ljuskama luka, a poslije bi se polirala s pancetom, kako bi dobila svoj sjaj.¹⁷⁸ Objed koji se kuhao na veliku subotu nije se smio jesti do Uskrsa, dok nije bio blagoslovljen. Hrana se blagosloвила vrlo rano ujutro u crkvi na uskršnji dan.¹⁷⁹ Hrana se nosila u košarama ukrašenim ručnim radom. Prije izlaska iz crkve djevojke bi se natjecale koja će prva izaći iz crkve, jer se vjerovalo da ona koja izađe iz crkve prva na Uskrs će se ubrzo udati. Povratkom kući prvo se molilo, a potom bi se objedovala blagoslovljena hrana koja se jela rukama. Na Uskrs išlo se blagoslivljati vodu u izvorima, potocima, koritima i bunarima jer je to bila jedina pitka voda u mjestu. Uvečer u devet sati ponovo bi se išlo na misu, a sutradan u posjet rodbini i susjedima kako bi im se čestitao Uskrs.¹⁸⁰

2.4.3 Adventsko vrijeme (Božić)

Adventsko vrijeme i Božić koji su danas ispunjeni konzumerističkim duhom, prije su bili ispunjeni višim ciljevima, a to su obitelj i vjera. Advent je započinjao misama zornicama. Prvi blagdan u adventsko vrijeme koji se slavio bio je Sv. Nikola koji je bio zaštitnik putnika, djece i bolesnih. Na Sv. Nikolu djeca su stavljali čizmice ili čarapice na prozore, kako bi ujutro od njega dobili poklone. To su bili mali pokloni kao što su jabuke, kruške, naranče i našla bi se koja čokolada. Uz Sv. Nikolu išao je i Krampus, a njega su se djeca jako bojala jer su ih roditelji i bake plašile njime. Obično bi se starije žene oblačile u Krampuse i hodale po kućama kako bi ih plašile, nakon čega su djeca bila jako dobra i mirna. Pripreme za Božić kretale su od blagdana Sv. Lucije. Tada su žene sadile pšenicu u posude. Ovisilo je koliko će pšenica narasti i biti gusta takvi će biti i usjevi sljedeće godine. Također pratilo se vrijeme na Sv. Luciju, jer je ono predviđalo vrijeme za mjesec siječanj. Djevojke bi do Božića pisale na dvanaest papirića imena mladića iz mjesta, koje bi na Badnjak hodajući ulicom bacale, a

¹⁷⁷ Kazivačica Ivka Liker, razgovor snimljen 5. kolovoza 2017. godine u 12:35 sati mjesto Ravna Gora

¹⁷⁸ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 123-124

¹⁷⁹ Kazivači Ivan (Matijov) Poljančić i Katarina Poljančić, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 11:31 satzi, mjesto Ravna Gora

¹⁸⁰ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 171-172

zadnji koji bi ostao u njihovoj ruci, govorio je tko će biti njezin budući dečko.¹⁸¹

Najviše se pripremalo za Badnjak. Išlo se po drvce u šumu i pripremala bi se hrana. Drvce se kitilo jabukama, bombonima, češerima ili ružama od papira (žventulama) te bi se slagale jasllice.¹⁸² Pekao bi se beskvasni kruh koji se pekao na poseban način i nije bio namijenjen za objedovanje. Prvo bi se zamijesila četiri kruha, koja bi se stavila u posteljicu od pšenice i tako bi se sušila do Sveta tri kralja. Kasnije bi se taj kruh ponovno izmijesio i oblikovao u vjenčić u koji bi se zatim utisnulo tri kugle tijesta posebno oblikovane s posebnim značenjem. Jedan je predstavljao oslića, drugi volića i treći ptičice. Mladići bi na Badnjak s jasllicama hodali po kućama pjevajući božićne pjesme za što bi bili nagrađeni s bombonima i jabukama. Ipak jedan od najpoznatijih običaja za Badnjak bilo je čuvanje lončića. Žene za Badnjak obično nisu smjele nigdje odlaziti iz kuće, a ni iz sobe dok muškarac nije došao u kuću. Isto tako žena se nije smjela ni dignuti prije njega od stola. Ispod stola bi zato stavila lonce i dolazili bi mladići kod nje čuvati lonce pritom govoreći ženi ili djevojci „*Faljen Isus i Marija. Pršu sen čuvat lance da vam se ne bi razbil! Da bi vam se piščki valil!*“ Nakon toga bi se morao zavući ispod stola i prodrmati loncima. Na Badnjak se išlo na ponoćku, a prije toga bi se blagosloвила kuća kako bi sve zlo izašlo iz nje. Prije ponoćke član obitelji bi izašao ispred kuće i tri puta prošao oko nje unatraske te pogledavao kroz srednji prozor kuće, kako bi vidio u njemu što će biti sljedeće godine. Također jedan iz obitelji ostajao bi za Badnjak u kući te pazio kako vjetar puše u pola noći, jer je i on naviještao vremensko stanje sljedeće godine. Neke obitelji bi na Badnjak lijevale olovo u hladnu vodu te bi iz oblika koji bi se stvorio tumačili i prorokovali događaje sljedeće godine.¹⁸³ (Prilog 22.)

Na blagdan Nevine dječice (28. prosinca) djecu se tuklo sa šibom, a oni koji su dobili veće batine imali bi više sreće u narednoj godini. Pripreme za Novu godinu tekle su tako što bi se prvo na Staru godinu išlo na misu zahvalnicu, a zatim bi se Nova godina dočekivala na zabavama u gostionicama ili kod kuća. U rano jutro na Novu godinu donosila bi se voda s tri izvora te bi se s njom umivalo, a na potocima i izvorištima bi se ostavljao komadić kruha kao zahvalu vodi.¹⁸⁴ Taj običaj nije karakterističan samo za područje Gorskog kotara, nego i u

¹⁸¹ Gordana Podobnik, (bilj. 38), str. 165-166

¹⁸² Kazivačice Marija (Micika) Novinc i Katarina (Katica) Novinc, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 16:30 sati, mjesto Ravna Gora

¹⁸³ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 166-167

¹⁸⁴ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 167-168

drugim krajevima Hrvatske posebno u Podravini.¹⁸⁵ S blagdanom Sveta tri kralja završavalo bi adventsko razdoblje, ponovo bi se blagosloвила kuća, kao što je običaj i u današnje vrijeme.

2.4.4 Tijelovo

Tijelovo u Ravnoj Gori bio je vrlo važan blagdan slavljen velikom procesijom kroz mjesto. Prije Tijelova uzduž ceste bi se sadile grane kako bi cesta izgledala ljepše, kao da je uz cestu posađen drvored. Ispred nekoliko kuća nalazili su se oltari sa slikama i kipovima posvećeni četirima evanđelistima. Procesija bi išla cestom od jednog do drugog oltara. No to nije bila obična procesija, karakteristično za nju je nošenje takozvanog neba.¹⁸⁶ Nebo je bilo lijepo ukrašeno i oslikano platno kojeg su nosili svečano obučeni mladići. Ispod neba je išao župnik sa sakramentom Kristova tijela u pokaznici koju je darovala u 17. stoljeću carica Marija Terezija. Ispred procesije hodale su djevojčice odjevene u bijelo s vijencima na glavi i bacale cvijeće ivančica.¹⁸⁷ Nakon procesije išlo se u crkvu na misu, a nakon mise uvijek bi bila zabava ispred crkve. Na zabavi je svirao puhački orkestar i tamburaši.¹⁸⁸ (Prilog 23.)

2.4.5 Sveti Ivan Krstitelj (Ivanje 24. lipanj)

Većina hrvatskih narodnih običaja vežu se za određena vjerovanja i magijske postupke koje vuku svoje porijeklo iz staroslavenskog vjerovanja. Pod utjecajem kristijanizacije došlo je do geneze kršćanskog i poganskog mišljenja što je utjecalo na običaje, a jedan od njih je i svetkovina poznata pod imenom Ivanje ili blagdan Svetog Ivana Krstitelja. Blagdan pada na 24. lipnja koji označuje prvi dan ljeta i ljetnog solsticija.¹⁸⁹ Ta svetkovina predstavlja i

¹⁸⁵ Zorica Vitez (bilj. 36), str. 350

¹⁸⁶ Kazivači Ivan (Matijov) Poljančić i Katarina Poljančić, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 11:31 sati, mjesto Ravna Gora

¹⁸⁷ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 172-173

¹⁸⁸ Kazivači Ivan (Matijov) Poljančić i Katarina Poljančić, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 11:31 sati, mjesto Ravna Gora

¹⁸⁹ Ivanje, *Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža* URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=28215> (pristupljeno 29. srpnja 2017.)

staroslavenski poganski dan Ivana Kupale, koji se slavi u Rusiji,¹⁹⁰ Ukrajini¹⁹¹ i Bjelorusiji.¹⁹² Obično bi se za taj dan odlazilo uz obližnje rijeke i jezera te bi se palio krjes koji bi se preskakao. Žene bi plele vijence koje bi ispuštale u vodu, a običaj je bio i zaranjanje u vodu, kako bi se tijelo očistilo od svih zala, slično kao i krštenje u kršćanstvu.¹⁹³ Kod nas je poznat još pod nazivom Ivan Kupavac.¹⁹⁴ Taj običaj nije samo jednak svim Hrvatima i slavenskim narodima nego je to tradicija gotovo svih europskih naroda.¹⁹⁵

U Ravnoj Gori također možemo lako uočiti i neke sličnosti u običajima s tom poznatom staroslavenskom svetkovinom. Običaj bi bio da se navečer kroz mjesto pale krjesovi. Pored krjesova mještani bi se družili i zabavljali, a neki mladići i djevojke bi preskakivali vatru kao i u staroslavenskom običaju. Djevojke bi toga dana plele vjenčiče od ivančica za glavu. Te bi vjenčiče potom bacale na krovove kuća, a na kojoj cigli bi se vijenac bio zaustavio, govorio je djevojci za koliko godina će se udati. Što je vjenčić bio bliže, njihova udaja se uskoro isto tako bližila.¹⁹⁶

¹⁹⁰ Josh Wilson i Andrei Nestrov, *The School of Russian and Asian studies, Russian Mythology: A Lesson in Culture and Language* 19. travnja 2016. URL: http://www.sras.org/russian_mythology (pristupljeno 29. srpnja 2017.)

¹⁹¹ *Internet encyclopedia of Ukraine: Kupalo festival* URL: <http://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?AddButton=pages\K\U\Kupalofestival.htm> (pristupljeno 28. srpnja 2017.)

¹⁹² *Belarus: Kupala Nights in Belarus*, URL: <http://www.belarus.by/en/travel/ethno-tourism/kupalle> (Pristupljeno 28. srpnja 2017.)

¹⁹³ Josh Wilson i Andrei Nestrov, *The School of Russian and Asian studies, Russian Mythology: A Lesson in Culture and Language* 19. travnja 2016. URL: http://www.sras.org/russian_mythology (pristupljeno 29. srpnja 2017.)

¹⁹⁴ Ivanje, *Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža* URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=28215> (pristupljeno 29. srpnja 2017.)

¹⁹⁵ Zorica Vitez (bilj. 36), str. 372

¹⁹⁶ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 174

2.4.6 Sveti Bartol (Bartolovo 24. kolovoza)

Sveti Bartol drugi je zaštitnik Ravne Gore, a pošto su na njegovu svetkovinu uništeni svi usjevi u Ravnoj Gori, mještanima nije najomiljeniji svetac.¹⁹⁷ Iako glasi kao veliki blagdan u Ravnoj Gori, ipak ga se nije toliko slavilo kao Terezino. Kao i Terezino taj dan je bio neradni koji se slavio u crkvi misom i malim sajmom ispred i u okolici crkve.¹⁹⁸ To je zapravo prvi sajam koji se održavao u Ravnoj Gori.¹⁹⁹ Kazivači su ispričali kako se obično na taj dan išlo na misu, a ispred crkve bi bilo malo slavlje te se išlo kućama.²⁰⁰ Ispred crkve častilo bi se smokvama iz smokvinih vijenaca ukrašenim lovorom ili medlčkama (ranim kruškama).²⁰¹

2.4.7 Sveta Tereza Avilska (Terezino 15. listopada)

Sveta Tereza Avilska je prvi titular ravnogorske župe, pa je 15. listopada jedan od najvažnijih svetkovina u mjestu. Tog dana održava se dan škole, župe i općine i za sve Ravnogorce je neradni dan.²⁰² Svetkovina bi bila svake godine obilježena velikim godišnjim sajmom no prvo bi se održavala velika svečana misa u crkvi na koju su išli svi mještani. Nakon mise išlo bi se na sajam gdje su se prodavali po stolovima svakojaki predmeti, sličice, križići i drvene igračke.²⁰³ Na sajmu je svirao puhački orkestar i tamburaši, a djeci je bio najzabavniji ringišpil koji je svake godine dolazio na sajam.²⁰⁴

Čobani bi za Terezino dobili svoju zarađenu plaću, iako ona nije bila velika. Toga dana bi se i krave i ostalo blago puštalo iz štala jer ih nije imao tko čuvati. Tada bi krave hodale po cijelom mjestu.²⁰⁵

¹⁹⁷ Gordana Podobnik (bilj. 38) str. 175

¹⁹⁸ Kazivačica Katarina Poljančić, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 11:31 sati, mjesto Ravna Gora

¹⁹⁹ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 175

²⁰⁰ Kazivači Ivan (Matijov) Poljančić i Katarina Poljančić, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 11:31 sati, mjesto Ravna Gora

²⁰¹ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 175

²⁰² Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 175

²⁰³ Kazivačica Katarina Poljančić, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 11:31 sati, mjesto Ravna Gora

²⁰⁴ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 175

²⁰⁵ Kazivač Ivan (Matijov) Poljančić, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 11:31 sati, mjesto Ravna Gora

2.4.8 Srce Isusovo

Još jedan važan blagdan za mještane Ravne Gore, bila je svetkovina Srca Isusovog. Tada su u Ravnu Goru dolazili i mještani obližnjih sela kako bi ga slavili. Isto kao i za Tijelovo kroz mjesto je išla procesija. Procesija bi svake godine išla drugim smjerom, to jest jedne godine je išla kroz gornji kraj, druge godine kroz donji kraj. Mještani bi na taj dan svoje prozore ukrašavali svetačkim slikama i kipovima, a u procesiji je imala veliku ulogu Družba Srca Isusovog koju su sačinjavali mladići iz mjesta. Njihova uloga bila je na svetkovinu nositi oltar Srca Isusovog. U paru s mladićima s vanjske strane vijenac su nosile djevojke obučene u bijelo. Vijenac je bio izrađen od smrekovih grana u kojem su bile upletene ruže. Ako je procesija išla gornjim krajem, obično bi vijenac i oltar nosili djevojke i mladići iz gornjeg kraja, a ako je išla donjim krajem onda su to bili mladići i djevojke iz donjeg kraja. Ispred njih je išao župnik i djeca koja su posipala put s ružinim laticama.²⁰⁶ (Prilog 24.)

2.5 Iz narodne predaje

2.5.1 Glazba i ples

Glazba u Ravnoj Gori, bila je oduvijek važan dio svakodnevnog života mještana. Ravnogorski glazbenici i općenito goranski glazbenici su bili poznati po svom umijeću sviranja heligonki, tambura i lovačkih rogova. Osobito su poznati po svom plesnom izričaju koji je vrlo bogat.²⁰⁷ O tome piše prof. Nevenko Acinger u svojoj knjizi „170 godina limene glazbe u Ravnoj Gori“, zato citiram njegove riječi kako bi shvatili koliku važnost je imala glazba za Ravnogorce: „Svako mjesto u ovome našem gorskom kraju ima svoje posebnosti, nešto što ga čini upravo takvim, svojim, po tome poznatim. Želimo istaknuti jednu od odlika Ravne Gore i Ravnogoraca, tada se sigurno ističe dugogodišnja glazbena tradicija, ljubav prema glazbi i glazbena kultura, jer glazba u Ravnoj Gori nije samo nekakva kulturna djelatnost koja se tridesetih godina 19. stoljeća rađala i rasplamsavala. Naprotiv, osjetio sam proučavajući i pišući glazbenu povijest Ravne Gore da je to crvena nit u njezinoj povijesti, da ona povezuje staro i novo, da je ona prošlost i sadašnjost, vjekovna borba goranskog

²⁰⁶ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 173-174

²⁰⁷ Miroslava Hadžihusejnović-Valašek, „Goranska glazba danas“, u: *Etnološka tribina* 27-28, Vol. 34/35, 2004./2005., str. 147-172

*drvoprerađivača, šumskog radnika i poljodjelca da oplemeni svoj život.*²⁰⁸ Ravna Gora ima bogatu glazbenu i plesovnu tradiciju, koja se često povezuje sa slovenskom glazbenom tradicijom i srednjoeuropskim utjecajem. U tome ima nešto istine jer zavičajni plesovi i glazba dolaze s alpskih predjela.²⁰⁹ No ne možemo reći da Ravna Gora nema svoju posebnu glazbenu tradiciju jer dosta napjeva i pjesama, koje se i danas pjevaju upravo su nastale u Ravnoj Gori, a nisu donijete iz Slovenije kako se govori. Također u Ravnoj Gori poznati su brojni glazbenici i različite glazbene skupine kao što su tamburaši, svirači heligonki, puhačka glazba, kao i crkveni zborovi.²¹⁰

Najčešća glazba koja bi se svirala i plesala na zabavama (balovima) bile su polka i valcer, plesovi koji su nastali na područjima alpske plesne zone. Dvije najpoznatije polke koje su se plesale bile su špic polka i damen polka, koje su se plesale u tri dijela. Poznate pjesme koje su se pjevale i svirale uz pomoć tamburaša i harmonikaša (helgonki) na taktove polke bile su *Ti Marička peglaj, Ti dram, ti dram, Špika špoka, Lazarska polka, Šuk sim šuk tam, Moja dekle* itd. Osim polke na balovima plesao se i valcer koji je plesni element sastavljen od tri koraka. Također jedan od plesova bio je i trokorak vrlo sličan sednšihu²¹¹, a pjesma koja ga je pratila je bila *Tri koraka sim*. Oberštajerić je bio ples u trodobnoj mjeri koji se također plesao u Ravnoj Gori, a njegova karakteristika je plesanje s osloncem na puna stopala iz razloga, što se prije plesao u teškim drvenim planinskim cipelama. Jedna od najpoznatijih starih zavičajnih pjesama bila je *Sedam leta* koja se ističe brojem ponovljenih fraza.²¹²

Tamburaši su bili važan dio kulturne i glazbene scene Ravne Gore oduvijek. U mjestu se pričalo kako su prve tamburice donijeli radnici uglavnom šumari iz Slavonije tijekom 19. stoljeća kao dodatak na njihovu plaću.²¹³ Poslije su tamburice izrađivali i mještani sami. Prvi tamburaški sastav u Ravnoj Gori, spominje se u Spomenici škole 1891. godine. Riječ je o koncertu mjesnog tamburaškog zbora, koji je svirao u velikoj bertiji na slavlju postavljanja školskog barjaka sv. Alojza, kako je zapisao ravnatelj Ivan Potočnjak.²¹⁴ Tim zapisom postojanje tamburaških sastava u Ravnoj Gori broji i preko 100 godina. U Ravnoj Gori je početkom 20. stoljeća djelovalo nekoliko tamburaških sastava, kao što su bili Obrtničko

²⁰⁸ Nevenko Acinger (bilj. 45), str. 5

²⁰⁹ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 205-207

²¹⁰ Miroslava Hadžihusejnović-Valašek (bilj. 207), str. 147-172

²¹¹ Sednšiht je ples koji se plesao u Skandinaviji i na jugu Italije (Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 208

²¹² Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 205-209

²¹³ Miroslava Hadžihusejnović-Valašek (bilj. 207), str. 158

²¹⁴ *Spomenica obće pučke škole u Ravnojgori* (bilj. 13), str. 30

tamburaško društvo koje je vodio poznati obrtnik Pizent, zatim Čitaoničko tamburaško društvo, koje je vodila obitelj Majnarić i puno manjih sastava koji su nastali iz običnih kućnih muziciranja. Danas su ostali poznati Ravnogorski tamburaši koji su počeli djelovati kao mali sastav tijekom 1998. godine, a danas nastupaju diljem Ravne Gore te je i snimljena emisija o njima u sklopu Hrvatske radio televizije. Osnivani su Hrvatsko kulturno društvo „Gora“ 2002. godine koje pokušava očuvati tradiciju i običaje ravnogorskog kraja i tamburaški orkestar koji uglavnom svira tradicionalne ravnogorske pjesme.²¹⁵ (Prilog 20. i Prilog 28.)

Glazbene skupine su prije, ali i sada svojim nastupima uveličavale proslave državnih i crkvenih blagdana, a znale su često svirati i na zabavama.²¹⁶ (Prilog 19 i Prilog 30.) Ravna Gora slavi ove godine 187 godina limene glazbe. Ravnogorska limena glazba osnovana je 1830. godine, a njezin prvi utemeljitelj bio je Lavoslav Holjević sa svojom obitelji. (Prilog 33. i Prilog 34.) Prva limena glazbala koja su dospjela u Ravnu Goru najvjerojatnije su ostala od francuskih vojnika koji su okupirali Gorski kotar sve do 1813. godine. Jedan od najpoznatijih dirigenata limene glazbe bio je Josip Berner, a mladići su pod njegovim vodstvom znali tijekom čuvanja stoke na polju učiti svirati. Tijekom Prvog svjetskog rata, djelatnost limene glazbe morala se prekinuti, jer je dosta muškaraca otišlo u vojsku. Dirigentsko mjesto nakon rata preuzeo je sin Josipa Bernera koji se bio vratio iz zarobljeništva u Rusiji.²¹⁷ Osim što su svirali poznata limena glazbala, isto tako Ravnogorci su bili poznati po sviranju na lovačkim rogovima.²¹⁸ Još jedna od zanimljivosti koja se veže za ravnogorsku limenu glazbu jest da su svirali na dočeku grofa Neubergera na Staroj Sušici, a poslije su dobili i poziv od njega osobno da sviraju na njegovoj svadbi.²¹⁹ Dolaskom Drugog svjetskog rata, glazbeno stvaralaštvo je bilo prekinuto, no osnovana je djelatnost partizanskih limenih glazbenika u kojoj je sudjelovala XIII. partizanska primorsko-goranska divizija. Svoje instrumente nabavljali su od Ravnogorske i Fužinarske limene glazbe. U poslijeratnim godinama limena glazba počinje napredno djelovati i dalje obilježava sve svečanosti, blagdane, sprovode itd.²²⁰ Posebno se obilježava Prvi maj, kao što je pričala Ivka L. Obično bi povorka limene glazbe

²¹⁵ *Općina Ravna Gora, Hrvatsko kulturno društvo "Gora"* URL: <http://www.ravnagora.hr/product/509/hrvatsko-kulturno-drustvo-gora> (pristupljeno 30. srpnja 2017.)

²¹⁶ Miroslava Hadžihusejnović-Valašek (bilj. 207), str. 165

²¹⁷ Nevenko Acinger (bilj. 45), str. 18-22

²¹⁸ Miroslava Hadžihusejnović-Valašek (bilj. 207), str. 155

²¹⁹ Nevenko Acinger (bilj. 45), str. 24

²²⁰ Nevenko Acinger (bilj. 45), str. 30-52

krenula niz ulicu u ranim satima svirajući svoju najpoznatiju budnicu.²²¹ (Prilog 35.)

Osim limene glazbe i tamburaša bili su poznati i ravnogorski zborovi. U sklopu crkve postojao je mješoviti crkveni zbor, koji je pjevao pjesme većinom iz sakralnih knjiga. Crkvenim zborom su upravljali župnici Prpić i Pizent, te časne sestre koje su tada radile u okviru župnog ureda.²²² Pjevački zbor u svojoj djelatnosti se posebno ističe tijekom tridesetih godina 20. stoljeća kada se isticao svojom kvalitetom i u drugim mjestima. Tih godina zborove je vodio učitelj i ravnatelj škole Ivan Marković. Pod njegovim vodstvom djelovala su dva velika muška zbora, Ravnogorski pjevački zbor „Goran“ (1924.) i Hrvatsko pjevačko društvo „Sloga“ (1935.). Marković je također često pokušavao uključiti što više svojih učenika u mješoviti crkveni zbor. Danas još uvijek u Ravnoj Gori djeluje mješoviti crkveni zbor, kao i dječji zbor „Brezice“ koji je nastao u sklopu osnovne škole Dr. Branimir Marković. Prije par godina osnovan je mješoviti mjesni zbor „Gimpl“ i pjevačka skupina „VitaNeo“.

2.5.2 Brojalice, bajalice, izmišljalice i poslovice

Pitanje koje si možemo postaviti: Kako su se prije ljudi zabavljali i koje igre su igrali? Prema bilježenjima autorice Gordane Podobnik, mještani su se često igrali riječima, smišljajući poslovice, brojalice, bajalice i izmišljalice. Usmenom predajom su prenijeli igre riječi na svoje potomstvo, pa se i danas sjećamo nekih od njih.

Brojalice su nastale kao jedan od oblika igara koje se recitiraju. One su prvotno igre nastale slaganjem riječi. Postoji nekoliko vrsta brojalica, jedne se vežu za hvatanje prstiju na ruci, druge su tip brojalica koje imaju zametak pričanja, a treće prate brojanje slogova u pokretima.²²³ Takve brojalice često su se igrale u Ravnoj Gori, a neke su i nastale tijekom igre. U nastavku ću prikazati nekoliko od njih. Prvu je zapisala Ivana B., koja je zbog ikavice vjerojatno nastala na prostoru Starog Laza, a ona ide ovako: „*Palac prosi ist, kažiprst prosi pit, Srednjak pita: Kadi ćemo zet? Prstenjak reče: U maminoj škrinji! Ja ću povidati mami!-reče mali prst.*“. Drugi oblik iste takve brojalice zapisao je Renato R. koja je napisana po kranjskom govoru: „*Pauc je na poši. Kažiprst krove zavrnova. Sredn prst: Grema krast! Prstenjak: U mamina škrinjca. Mejhn prst: Do vrha ne zrostu, ak bom mami pavedou! Mami je povedou i mejhn je astau.*“ Upravo takvih brojalica čija je poanta hvatanje prstiju u Ravnoj

²²¹ Kazivačica Ivka Liker, razgovor snimljen 5. kolovoza 2017. godine u 12:35 sati, mjesto Ravna Gora

²²² Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 181

²²³ Stjepan Hranjec, *Hrvatska kajkavska dječja književnost*, TIZ Zrinski, Čakovec 1995., str. 25

Gori ima napretek. Još poznatije su: „*Pin pin pinovnica tri su brata na večeri, jedan neće večerati ni po kući pogledati, staglac maglac kapetan ili nutra ili van.*“, „*Ive šljive rit koprive/glavu veže/rit nateže.* ili *An cvaj draj/Mata policaj/Rit na zaj*“.²²⁴ Većinu tih brojalica može se i danas čuti prilikom dječje igre.

Bajalice su oblici književnosti, koji sadrže elementa vraćanja (bajanja) s očekivanim ishodom samog vraćanja. Najpoznatija od njih je „*Puž muž, vadi roge van/da ti kuću ne prodam/staroj babi za duhan.*“ s kojom se htjelo postići da puž pokaže svoja ticala.²²⁵

Izmišljalice su bili isto tako jedni oblici zabave za mlade. To su oblici u kojima se izmišljaju tekstovi uz dodatak nekih nelogičnih i fantastičnih odnosa.²²⁶ Takva jedna izmišljalice nastala je u Ravnoj Gori u oba oblika govora koja se koriste u mjestu. U ovom radu ću je napisati samo u narječju gornjeg kraja (kranjskom).²²⁷

„Toncaj toncaj črni kos.

kak bom toncau ka sen bos.

A ki su to punčahe? Deu sen ih na grm.

A ki je to grm? Skira ga je pasikala.

A ki je to skira? Kavouč je ja raskovou.

A ki je to Kavoč? Skaču je u murje.

A ki je to murje? Mrlinci sa ga papil.

A ki sa te marlinci? Kakuš hi je pazabala.

A ki je to kakuš? Dekle je je zaklola.

A ki je ta dekle? Skrila se je u sloma.

A ki je to sloma? Agn ju je zapolu.

A ki je to agn? Vada ga je zagosnla.

²²⁴ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 147. Zapisali ih bivši učenici OŠ dr. Branimir Marković, Petra Podobnik, Ivana Barbarić; Renato Renka i Bruno Svetličić.

²²⁵ Gordana Podobnik, (bilj. 38), str. 148

²²⁶ Stjepan Hranjec (bilj. 223), str. 27

²²⁷ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 148

A ki je ta vada? Skačla je iz morja.

A ki je to morje?

*Prošej Boga!*²²⁸

Poslovice su također dio usmene predaje koja se prenosila generacijama. Poslovice su kratke, sažete i slikovite te imaju određenu didaktičku svrhu. Obično kada bi se rekla neka poslovice započinjalo bi se sa riječima „*Ne rečeju se zabadav....*“. Neke od poznatih ravnogorskih poslovice bile su „*Sit ločnu ne vrjome. Ni zdrav bolomnu.*“, „*Ne smiješ se rugati ni krivome stablu*“, a dosta ih je bilo povezano i s vjerom „*Bog ne plaća svake subote*“ i „*Nije bog mačak, pa da odmah oprost*“.²²⁹

2.5.3 Pučka vjerovanja (mitovi i legende)

Većina legendi i priča iz narodne predaje o nadnaravnom često nemaju velikih povezanosti s biblijskim tekstovima i religijom, nego s bićima povezanim sa staroslavenskom narodnom predajom i mitologijom, kao što su vještice, babaroge (baba vage, karakonđule), vile, vampiri, vukodlaci i demonska bića (Mora). Možemo reći da su neki od strahova rođeni iz religijskih razloga, posebno strah od smrti, smrtnih povorki i vruga o čemu su često čuli iz čitanja župnika u crkvi. Iako se puno stvari koje se spominju u legendama i pričama moglo objasniti, ne smijemo zaboraviti da su ljudi tada živjeli još uvijek primitivnim načinom života, a nisu bili ni obrazovani pa se u svašta vjerovalo. Naravno trebamo spomenuti da je jedna od najvažnijih značajki usmene predaje u legendama i bajkama vjerovanje u stvarnost kazivanog, kako pišu Ivan Lozica i Ljiljana Marks. Autori isto tako naglašavaju da su se često u etnološkoj literaturi mitološke predaje tumačile kao vjerovanja, a ne kao priče. Možda se možemo složiti s njima, ali ih moramo sagledati i s pozicije mještana koji su te priče pričali. Oni su stvarno vjerovali u priče, zato smatram da ih možemo uzeti kao vjerovanja, a ne kao puke priče.²³⁰ Prema autorici Jadranki Grbić vjerovanjima treba pristupiti kao načinu mišljenja jedne zajednice, koja je pokušavala objasniti prirodne fenomene, koji njima nisu bili

²²⁸ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 148 . Pjesmu zapisao bivši učenik Filip Kranjčević.

²²⁹ Gordana Podobnik, (bilj. 38), str. 148

²³⁰ Ivan Lozica i Ljiljana Marks, „Usmena književnost“, u: *Hrvatska tradicijska kultura na razmeđu svjetova i epoha*, ur. Zorica Vitez i Aleksandra Muraj, Barabat (etc.) Zagreb 2001., str. 454

poznati, te čovjekove svjesnosti o ugroženosti i slabosti naspram same prirode i nepoznatog u njegovom okružju.²³¹

Što su to legende? Legende su prvotno bile književni stil u prozi ili stihu, ali prenošenjem usmenom predajom postaju narodnim pričama religioznih ili nereligioznih tematika (nadnaravno).²³² Obično su te priče nastajale kako bi se djecu plašilo, ali nekih priča bojali su se i odrasli. Bojali su se vještica, Božjih kazni, uroka, demona, smrti, duhova, vukodlaka itd. Jedna od priča koju i danas pričaju u mjestu seže još od vremena prije nego se Karolinska cesta počela graditi. Tada su kroz Ravnu Goru prolazile karavane s putnicima. Jedna takva karavana zastala je u prenoćište u Ravnoj Gori, a sa sobom su imali kobilu koja se trebala oždrijebiti. Kobilu su ostavili u štali kod jedne gospođe, koja im je ponudila prenoćište, a u toj štali je bila njena krava koja se trebala teliti. U međuvremenu kobila se tijekom noći oždrijebila, a karavana je otišla bez ždrjebeta, jer nisu znali da se oždrijebila. Kada je vlasnica prenoćišta sljedeće jutro otišla pomust krave, pored krave je vidjela ždrijebe misleći da je krava otelila ždrijebe. Otrčala je iz štale vrišteći kroz selo da je krava otelila ždrijebe, te da ih je Bog kaznio jer su sagriješili.²³³ Druga priča kojom su i nas plašili kada smo bili djeca je o Mračniku. Priču o Mračniku ispričao je Rudolf Burić u knjizi „Zavičaju“. Priča dolazi iz doba još kad je njegova baka bila mala. Njegova baka se igrala u polju s ostalom djecom, a kako se bližila večer, čula su se zvona Anđela Gospodnjega, tada se pojavio veliki crni oblak iz kojeg bi se formirala glava, ruke i noge. Ubrzo nakon toga ih je majka zvala u kuću jer im se približavao Mračnik, koji krade djecu i stavlja ih u svoju vreću. Priča se da se njegov sijed na kuću čuo kao jaka škripa, a kada ne bi bilo djece na vidiku, on bi tada odlazio.²³⁴ Djecu se moralo tako plašiti kako bi ušli u kuću jer je prije večer bila posebno opasna zbog divljih životinja koje su se približavale noću kućama.²³⁵

Najviše su vjerovali u vještice i njihove uroke. Čak bi optuživali žene iz sela da su vještice, te bi ih ekskomunicirali od ostatka zajednice. Takve žene su živjele same, a kad bi bili neki poslovi koje je radila cijela zajednica, njih se ne bi zvalo. Također čitava njihova

²³¹ Jadranka Grbić, „Vjerovanja i rituali“, u: *Hrvatska tradicijska kultura na razmeđu svjetova i epoha*, ur. Zorica Vitez i Aleksandra Muraj, Barabat (etc.) Zagreb 2001., str. 459

²³² Legenda, *Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža*, URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=35853> (pristupljeno 1. kolovoza 2017.)

²³³ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 152

²³⁴ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 153

²³⁵ Vukovi i medvjedi bi dolazili blizu kuće, jer bi dosta obitelji imalo domaće životinje u štalama ili torovima (ovce, konji, volovi, kokoši)

obitelj bila bi optužena, jer su smatrali da se vješticarstvo prenosi po rodu. Zanimljivi su načini na koje su opisivali vještice i koje su razloge nalazili da bi nekog optužili da je vještica. Žena bi se smatrala vješticom ako bi išla posuditi sol kod nekoga u selu, ako bi stavljala ruku na lice kao da joj sunce smeta, a bio je oblačan dan. Žena bi bila vještica ako bi se i previše čudila nekim stvarima. Također kada bi krava davala manje mlijeka ili ako bi dijete plakalo u njenom prisustvu, također bi žena bila optužena da je vještica. U Ravnoj Gori postoji i nekoliko priča o mještankama, koje su bile čudne po svojoj naravi i koje su vjerovala u nadnaravno pa su zbog toga bile optužene za vješticarstvo. Kada bi se muškarci spremali za u šumu u rano jutro i vidjeli neku ženu na ulici, smatrali su da će se desiti veliko zlo na putu i poslu. Posebno se bojalo vještičjih uroka na domaće životinje i djecu. Obično bi se pri kupnji konja na njegov rep vezala crvena mašna kako ga ne bi netko urekao. Vještice nisu smjele prilaziti domaćim životinjama kako ne bi bacile čini na njih. Često bi se govorilo da ako krava daje malo mlijeka ili se ne teli, da je tu vještica imala svoje prste. Također kada bi se počele događati čudne stvari u kući i obitelji, smatrali su da su to krivi uroci te da ih treba skinuti (razveračiti). Neke od žena su znale skidati uroke, a to se radilo na različite načine. Prvo bi se trebalo saznati tko je od mještanki vještica. Zatim bi se kuhala kravlja mokraća i mlijeko u telećem mjehuru kako bi toplina privukla vješticu. Drugi način je bio jednostavniji, kadile bi se sobe s blagoslovljenim biljkama i blagoslivljalo sa svetom vodom, kako bi se zlo i prokletstvo otjeralo iz kuće.²³⁶ Kazivačica mi je ispričala kako se skidao urok s male djece i beba. Trebalo se prvo otkriti da li je beba ureknuta pomoću žara i blagoslovljene vode, ako bi žar potonuo u vodu, urok je bio bačen na dijete. Zatim bi se djetetu namazalo tijelo s blagoslovljenom vodom, a krevetić bi se kadio s blagoslovljenim biljkama. Žar koja je potonula stavila bi se u svaku kut jaslica i jastuka kako bi se urok skinuo, a dijete zaštitilo.²³⁷

Postojali su i borci protiv vještica takozvani kersnici. Kersnikom je postajalo svako trinaesto muško dijete, koje je nakon toga imalo moć preobraziti se u druge likove i životinje.²³⁸ Legende o kersnicima poznaju i druga mjesta u Hrvatskoj. Na području Hrvatskog primorja, Kvarnerskih otoka i Istre nazivaju ga krsnicima ili mogutima u Turopolju. U susjednoj državi Sloveniji, oni se nazivaju kersnicima, odakle je vjerojatno

²³⁶ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 153-155

²³⁷ Kazivačica Katarina (Katica) Novinc, razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 16:30 sati, mjesto Ravna Gora

²³⁸ Gordana Podobnik, (bilj. 38), str. 155-156

naziv došao i u Ravnu Goru.²³⁹ Kersnika je bilo malo jer je to moglo postati tek trinaesto muško dijete²⁴⁰, no ipak postoje svjedočanstva ljudi na području Istre, koji tvrde da su i neke žene postajale kersnicima. Kersnici bi se najčešće preobražavali u pse i pratili ljude kako bi ih čuvali od zla.²⁴¹ U psećem obliku najčešće su se borili protiv vještica, a vjerovalo se da se njihova borba vidjela na nebu tijekom ljeta poput bljeskova.²⁴² Vjerojatno je to bila samo ljetna grmljavinska oluja koja se približavala mjestu, pa nam to objašnjava koliko je tada život bio primitivan.

Osim vještica bojali su se smrti, đavla i duhova, pa se dosta legendi i narodnih priča veže upravo za tu tematiku. Većina mještana je bila nepismena i odlazila je u crkvu gdje je čula priče i čitanja župnika koji je govorio upravo o iskušenjima koje vrug stavlja pred ljude, a i o smrti koja je bila česta u mjestu zbog teškog života. Jedna od riječi koja se često može pročitati iz priča koje su pričali stari ljudi jest Spomin. Riječ je zapravo o znaku u obliku udarca ili zveketa u kući, koji najavljuje smrt nekoga u obitelji. Po kućama se jako molilo za duše umrlih zbog straha od njihovog povratka s drugog svijeta. Upravo zbog toga su i uplašivali mise za njihovu dušu kod župnika, što je i dalje ostao jedan od običaja kada bi netko umro u obitelji. Vjerovalo se da po noći oko ponoći ulicom prolaze povorke mrtvih i smrti, a to je krenulo iz svjedočanstva jedna mještanke koja ih je navodno vidjela na cesti. Dok je odlazila po noći do štale, oko ponoći ulicom se kretala povorka ljudi koji su nosili mrtvački sanduk, a zatim su samo iščeznuli. Postoji i priča o mladiću koji je na groblju umro od srčanog udara, jer je mislio da ga vuče mrtvac u njegov grob, a zapravo je bio zapeo za križ koji je bio prije ukrao s groblja. Smatrali su da se smrt osobe može i predvidjeti ulaskom crnog leptira u kuću ili pjevom crne kokoške.²⁴³

Još jedna spodoba (demon) o kojoj se puno pričalo u selu jest Mora, odakle i dolazi riječ noćna mora. Ona je uglavnom uznemiravala malo djecu dok su spavala, ispijajući njihovu snagu do smrti. Zbog toga se često stavljaao križ u djetetove jaslice i krevetiće kako bi otjerali More.²⁴⁴ Trebalo bi objasniti i odakle dolazi lik more, jer nije vezan samo za mještane Ravne Gore, nego njezin lik pod drugim nazivima poznat je i u drugim slavenskim

²³⁹ Luka Šešo, „O krsniku: od tradicijske pojave u predajama do stvarnog iscjelitelja“, u: *Studia ethnologia croatica vol 14/15*, Zagreb, 2002./2003., str. 24

²⁴⁰ U drugim dijelovima Gorskog kotara to je moglo biti svako deseto dijete u obitelji

²⁴¹ Luka Šešo, (bilj. 239), str. 23-24

²⁴² Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 156

²⁴³ Gordana Podobnik (bilj. 38), str. 156-158

²⁴⁴ Gordana Podobnik (bilj. 38), str 158

tradicijskim predajama. Za lik More smatra se da dolazi još iz staroslavenske predaje koja je vezana za Moranu koja je bila božica smrti i zime, kćer boga Peruna te sestra i žena boga Jarila.²⁴⁵ Mora je zapravo žensko demonsko biće, koje sjeda na čovjekova prsa te ga svojom težinom paralizira i crpi mu životnu snagu. Za More se vjerovalo da se mogu preobraziti u druga bića, slično kao i kersnici. Najčešće bi se preobražavale u manje životinje kao što su muhe, miševi i mačke kako bi lakše ušle u kuće.²⁴⁶ U nekim tradicijama se vjerovalo da je Mora neudana žena, djevojka koja nastaje od ženske djece rođene u posteljici. Smatra se da je njihova nadnaravna moć prirođena.²⁴⁷

Vrlo poznata legenda u Gorskom kotaru je o malim bićima Mužekima. Zapravo riječ je o alraunama koje su se radile od kvrgavog i čovjelog korijena biljke mandragore. Za mandragore vjerovalo se još od srednjeg vijek, da su nastajale od sjemena obješenog muškarca. Pa se stoga korijene često koristilo u medicinske i magijske svrhe. U Gorskom kotaru za alraune se smatralo da su to dobri duhovi koji čine dobra dijela, ali se skrivaju po šumama da ih čovjek ne vidi. Pa je tako naziv Mužek došao prema priči o jednom malom patuljku pustinjaku koji se skrivao u Mužekovoj špilji u blizini Skrada. Pomagao je ljudima koji su se našli u opasnosti ili ako su se izgubili na putu. Taj mali patuljak se pretvarao u korijene i grane kako ga ne bi nitko primijetio. Danas u Gorskom kotaru postoje ljudi koji izrađuju Mužeke od korijena i grana različitih stabala, jer se vjeruje da oni donose sreću. Stoga se često može naići na skulpture mužeka u kućanstvima Ravne Gore.²⁴⁸ (Prilog 36.)

2.5.4 Poklade (maškare)

Pokladni običaji navještaju vrijeme prije Korizme i Uskrsa, a negdje i poslije Sveta tri kralja. Pokladni običaji nemaju nikakvih dodirnih točaka s kršćanstvom, nego se oslanjaju na pogansko pretkršćansko nasljeđe, mitologiju i magiju. Pokladni običaji imaju važnost za početak nove agrarne godine te samu zamisao čovjeka da može utjecati svojim postupcima na prirodu i vrijeme. Istraživači i etnolozi često nailaze na probleme prilikom istraživanja

²⁴⁵ Mirna Brkić, „Mora, žensko demonološko biće u suvremenim kazivanjima Hrvata u Bosni i Hercegovini“, u: *Filološke studije vol 10. br. 1*, Zagreb, 2012., str. 37

²⁴⁶ Vanda Babić i Danijela Danilović (bilj. 35), str. 275

²⁴⁷ Jadranka Grbić (bilj. 231), str. 476

²⁴⁸ Slavko Tomac, „Uzgređna domaća djelatnost“, u: *Gorski kotar*, Fond knjige Gorski kotar, Delnice, 1981., str. 756-757

pokladnih običaja, jer se raspolaže s vrlo oskudnim etnografskim zapisima. Za većinu pokladnih običaja saznajemo putem usmene predaje ili današnjih običaja u vrijeme poklade. Jedan od razloga je i to što su prije svećenici pokušavali zabraniti takve običaje zbog njihovog oprečnog stajališta prema kršćanstvu.²⁴⁹ Kada sam pričala sa svojim kazivačima i jednom profesoricom o starim pokladnim običajima u Ravnoj Gori, nisu mi mogli ništa reći jer nisu bili sigurni da su postojali. Vjerojatno je razlog tome djelovanje župnika i strah mještana od Božje kazne. Jedna od kazivačica pričala je o paljenju pusta i maškarama koje su bile u Ravnoj Gori, ali tek od vremena Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.²⁵⁰

Zorica Vitez piše u knjizi „*Hrvatska tradicijska kultura*“ kako se u novim oblicima karnevala često se gubi prvotni magijski aspekt, a zamjenjuje ga zabava. Jedini običaj uz maškare koje idu od kuće do kuće tražeći neke darove, ostao je paljenje pusta. Taj oblik karnevala, Zorica Vitez, naziva saturnalijskim karnevalima u kojima je cilj obračunavanje s događajima iz prethodne godine vezanim za politički i društveni život.²⁵¹ Kazivačica Ivka L. pričala je da bi se obično za događaj pusta izrađivala pokladna lutka, koja je predstavljala neku osobu iz sela koju bi se okrivilo za određena događanja.²⁵² Kako sam sudjelovala u jednom takvom običaju, sjećam se kako bi se kolima lutka vozila kroz selo da je cijelo selo vidi, a zatim bi joj se u centru mjesta organiziralo suđenje. Na suđenju bi sudjelovali tužitelj, sudac i branitelj, a u većini slučajeva to bi suđenje završavalo paljenjem lutke. Običaj u Ravnoj Gori je bio i da je lutka znala visjeti na nekom javnom mjestu i po tjedan dana s optuženicom sa strane kako bi se nanijela veća sramota obitelji i pojedinoj osobi. Obično uz običaj paljenja pusta bila je organizirana zabava u kojoj se slavila njena osuda.²⁵³

²⁴⁹ Zorica Vitez (bilj. 36), str. 355-357

²⁵⁰ Kazivačica Ivka Liker, razgovor snimljen 5. kolovoza 2017. godine u 12:35 sati, mjesto Ravna Gora

²⁵¹ Zorica Vitez, (bilj. 36), str. 357

²⁵² Kazivačica Ivka Liker, razgovor snimljen 5. kolovoza 2017. godine

²⁵³ Sudjelovala sam na jednom takvom običaju tijekom 2002. godine. Zadnjih nekoliko godina taj običaj je izostao.

3 Zaključak

Život starih mještana ravnogorskog kraja bio je vrlo težak i primitivan. Stalni sukobi s prirodom i podređenost prirodnim uvjetima bitno su utjecali na način života te gospodarstvo kraja. Povijesni događaji i neprekidno naseljavanje ravnogorskog kraja, stanovnicima različitih nacionalnost, utjecalo je na stvaranje posebne tradicije i govora po kojem su Ravnogorci danas poznati. Nama je danas možda teško ući u njihovu kožu jer koji god posao išli obavljati, možemo ga brzo i lako napraviti uz pomoć moderne tehnologije. Njihov posao je bio dugotrajniji i teži jer se sve radilo ručno i uz pomoć životinja. Na svaki put na koji bi se zaputili, išli su pješke ili uz pomoć konja koji su vukli kočije. Jedna od značajki sela bile su velike obitelji s puno djece. Veliki broj djece je bio potreban zbog radne snage koja je trebala za obavljanje svih poslova vezanih za stoku i sadnju. Tu obitelj trebalo je prehraniti i obući, a hrane i odjeće nije bilo za sve. Stoga su česte bile i epidemije bolesti kao i povećana smrtnost djece. Kako bi prehranili i financijski pomogli obitelji, muški članovi obitelji bi odlazili u daleke zemlje, kao što je Amerika, kako bi radili. Gospodarski poslovi bili su vezani uglavnom za poljoprivredu, stočarstvo i šumarstvo. Stoga su zanatski poslovi uglavnom bili vezani za te gospodarske grane.

Moji kazivači kao i kazivači čije riječi su zapisane u knjizi „Zavičaju“ su mi uvelike pomogli oko kazivanja o običajima ravnogorskog kraja. Kao što smo vidjeli običaji se dijele na radne (gospodarske), životne (obiteljske) i godišnje (kalendarske) običaje. Radni običaji obuhvaćali su sve običaje koji se vežu za svakodnevni život i posao mještana. Školstvo u tako malom nerazvijenom mjestu bilo je vrlo teško. Otpor roditelja protiv slanja djece u školu bio je velik jer su djeca njima bila potrebna kao pripomoć u poslu. Djeca su u školu išla slabo odjevena, gladna i bosa, a nastava se održavala dva puta na dan. Nastava se morala održavati i u kućama mještana, posebno u vremenima tijekom Prvog i Drugog svjetskog rata, kada čak ni nije bila redovna nego se održavala par dana u tjednu. Crkveni i religiozni život ravnogorske zajednice bio je vrlo važan. Odlazak na misu se nije propuštao, a župnici su imali velike ovlasti u selu. Svoj način života, pravila i vjerovanja podređivali su katoličkoj vjeri, čemu su svjedoci i veliki broj crkvenih organizacija u kojima su sudjelovali mještani. Životni običaji vezani su za život i odrastanje jedne osobe, a prvi od njih je rođenje. Rađanje djece u prošlosti bilo je mnogo teže nego u današnje vrijeme. Žene danas odlaze u bolnice gdje imaju punu zdravstvenu njegu i uz pomoć lijekova za smanjenje bolova rode dijete da ni ne osjete, a poslije toga odlaze na porodiljini dopust te ne moraju raditi. U prošlosti nije bilo tako. Rodilje bi radile sve do dana poroda. U kući bi rađale uz pomoć babice ili bilo koje mještanke koja je

znala poroditi dijete, te bi nakon vrlo kratkog odmora odlazile opet obavljati svoje poslove. Jedna od činjenica koje sam spomenula u radu je i veliki broj rođene djece s hendikepom. Jedan od razloga tome je nedovoljna zdravstvena skrb i nespretni porodi u kojima su umirali djeca i majke. Drugi razlog tome su i incestne veze koje su bile vjerojatne u tom malom mjestu. Ne smijemo gledati negativno na tu činjenicu jer moramo razumjeti da su se ljudi ženili međusobno u okviru mjesta i u jednom trenutku se takvo što moralo dogoditi. Rijetko bi se ženili izvan mjesta jer je bilo teško doći do njih i upoznati nekoga izvana. Upoznali smo se i s jednim čudnim običajem zvanim upelavanje. Nakon poroda žene nisu smjele napuštati svoje domove do obreda u crkvi jer bi svojim izlaskom mogle na sebe i druge nanijeti nesreću. Kao dio svadbenih običaja spomenula sam načine pronalaska bračnog partnera, kao i običaje vezane za zaruke. Proces pronalaženja partnera se isto tako razlikovao u prošlosti u odnosu na današnje vrijeme. Djevojke i mladići upoznavali su se većinom na mjesnim zabavama, ali zbog običaja i održavanja nevinosti djevojke u bilo kakve intimne odnose bi se ulazilo tek nakon sklapanja braka. Brakovi su ovisili o volji roditelja koji su lako mogli odbiti ponude mladića za ruku njihove kćeri, ako im se ne bi dopao. Djevojke su se morale udavati jako mlade, a djevojke koje bi ušle u svoje dvadesete godine bile bi prestare za udaju. Za obred vjenčanja bili su vezani razni običaji, počevši od obilježja, preko harmice i mnogih drugih. Smrt drage osobe uvijek je vrlo teška i tužna vijest za jednu obitelj. Pogrebni običaji ravnogorskog kraja bili su vezani za danonoćno bdijenje nad umrlom osobom unutar njegove kuće sve do njegovog pogreba. Kalendarska godina koja je donosila niz blagdana i svetkovina bila je vrlo bogata raznolikim običajima. U nekim običajima ravnogorskog kraja naziru se elementi staroslavenskog vjerovanja i tradicije, koji su sintezom s kršćanskom vjerom stvorili i neke čudne običaje s primjesom magijske i proricateljske tradicije. To se također može vidjeti i u pučkim vjerovanjima, pričama, mitovima i legendama mještana Ravne Gore.

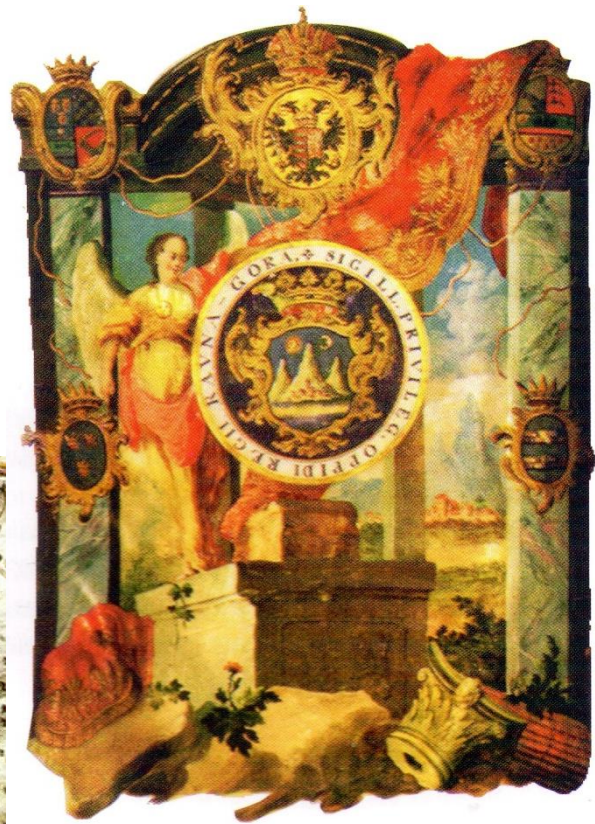
Sve u svemu možemo reći da je usmena predaja vrlo važna za opstanak i baštinu nekog kraja, jer bez nje ona bi nestala pod krikom modernog vremena. Odumiranjem starog stanovništva i tradicija nekog kraja umire sve više i više. Najbolji primjer je Ravna Gora u kojoj jako malo ljudi koristi ravnogorski govor i jedva ga poznaje. Zajednica koja je prije bila jako važna, sada propada, a postaje biti važan pojedinac otuđen i pod utjecajem nove tehnologije i konzumerizma. Ljudi modernog suvremenog doba i kulture možda smatraju prijašnji život primitivnim i zastarjelim, ali se ne zapitaju što nam donosi novo vrijeme. Uz svu pomoć tehnologije postajemo nesposobni napraviti bilo što sami, a uz to što imamo puno prijatelja i dalje smo usamljeni. Zaboravljamo na naše običaje i tradiciju i upravo zato, pošto

sami ne želimo prenositi tradiciju, ona se treba zapisati i snimiti kako bi ostala za daljnje generacije.

4 Prilozi

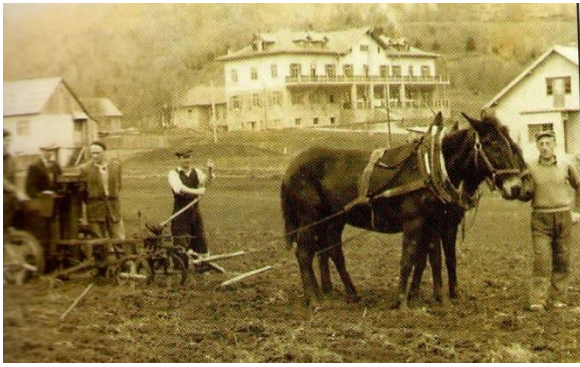
Prilog 1.

Prilog 2.

Prilog 3.

Prilog 4.

Prilog 5.

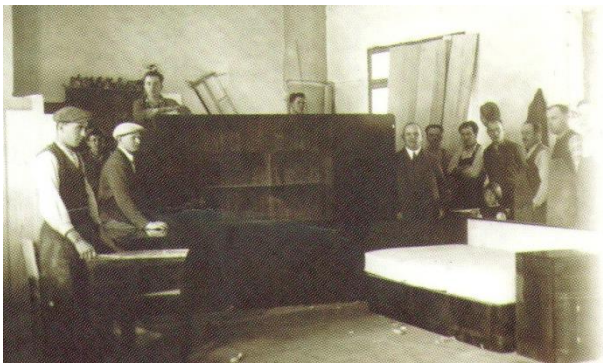
Prilog 6.

Prilog 7.

Prilog 8.

Prilog 9.

Prilog 10.

Prilog 11.

Prilog 12.

Prilog 13.

Prilog 14.

Prilog 15.

Prilog 16.

Prilog 17.

Prilog 18.

Prilog 19.

Prilog 20.

Prilog 21.

Prilog 22.

Prilog 23.

Prilog 24.

Prilog 25.

Prilog 26.

Prilog 27.

Prilog 28.

Prilog 29.

Prilog 30.

Prilog 31.

Prilog 32.

Prilog 33.

Prilog 34.

Prilog 35.

Prilog 36.

Čehanje
celo leto perje se zbiralo
kad je zamelo
perje se čehalo
nožak se va žep delo
za vrh perja odrezat se imelo
čaj iz rumom se pilo
a buftlje jelo
pravdaljce povedovalo
a popefke popevalo
kihnet se ni smelo
zakaj be perje po
zrake letelo

Prilog 37.

Gimpl
zgodaj zjutraj
gimpl na štoru staji
iz usega gosa živižga
da use druge tiče zbudi
u klaun je kop rase uzeu
pa repetnice aprau
nage pretegnu
soncu paletu
ta mičken gimplčk

Prilog 38.

Prilog 39.

Prilog 40.

5 Literatura

Objavljena građa:

1. ACINGER, NEVENKO, *Spomenica o stotoj obljetnici dobrovoljnog vatrogasnog društva Ravna Gora 1888.-1988*, Dobrovoljno vatrogasno društvo Ravna Gora, Ravna Gora, 1988.
2. ACINGER, NEVENKO, *60 godina planinarstva u Ravnoj Gori u riječi i slici*, Hrvatsko planinarsko društvo Višnjevica, Ravna Gora, 1993.
3. ACINGER, NEVENKO, *170 godina limene glazbe u Ravnoj Gori*, grafika Zambelli, Rijeka 2001.
4. HERLJEVIĆ, ANTUN, *Ravna Gora*, poseban otisak iz Vjesnika br. 10 Historijskog arhiva u Rijeci i Pazinu, Rijeka 1965.,
5. HRANJEC, STJEPAN, *Hrvatska kajkavska dječja književnost*, TIZ Zrinski, Čakovec 1995.
6. NAGY HESSE-BIBER SHARLENE i LEAVY PATRICIA, *The Practice of Qualitative Research, 2nd Edition*, Sage Publishing Inc. Los Angeles, 2011.
7. PODOBNIK, GORDANA, *Zavičaju: baština ravnogorskog kraja –odškrinuta vrata*, Općina Ravna Gore, Ravna Gora, 2005.
8. POLJANČIĆ, VIDICA, *Da se ne pozabi (kej, kaj što)*, Matica hrvatska, Ogranak, Delnice, 2011.
9. *Spomenica obće pučke škole u Ravnojgori*, Osnovna škola Dr. Branimira Markovića, Ravna Gora, 2014. (Digitalni prijepis originalnih dokumenata ravnogorske Osnovne škole u razdoblju od 1875. - 1975. godine)
10. STRADLING, ROBERT, *Nastava europske povijesti 20. stoljeća*, Srednja Europa, Zagreb 2003.
11. STROHAL, RUDOLF, *Hrvatski dijalekti*, Vlastita naklada, Zagreb, 19--.
12. VITEZ, ZORICA, *Hrvatski svadbeni običaji*, Golden marketing, Tehnička knjiga, 2003.

Publicistika:

13. BABIĆ, VANDA i DANILOVIĆ DANIJELA, „Demonološki zapisi u Zborniku za narodni život i običaje Južnih Slavena (I)“, u: *Lingua Montenegrina, god VI, sv. I, br 11*, Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica 2013., str. 251-299
14. BRKIĆ, MIRNA, „Mora, žensko demonološko biće u suvremenim kazivanjima Hrvata u Bosni i Hercegovini“, u: *Filološke studije vol 10. br. 1*, Zagreb, 2012. , str. 37-47
15. CRNIĆ, ALOJZ, „Na vrelima narodnog života i rada: prinosi za goransku etnografiju“, u: *Gorski kotar*, Fond knjige Gorski kotar, Delnice, 1981., str. 371-411
16. GRBIĆ, JADRANKA, „Vjerovanja i rituali“, u: *Hrvatska tradicijska kultura na razmeđu svjetova i epoha*, ur. Zorica Vitez i Aleksandra Muraj, Barabat (etc.) Zagreb 2001., str. 459-495
17. HADŽIHUSEJNOVIĆ-VALAŠEK, „Goranska glazba danas“, u: *Etnološka tribina 27-28, Vol. 34/35*, 2004./2005., str. 147-172
18. IVIĆ, VINKO, „Pučko narodno i građansko školstvo u slobodnom kraljevskom gradu Osijeku“, u: *Anali Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku, sv. 25*, Osijek, 2009., str. 103-130
19. LISAC, JOSIP „Ravnogorska kajkavština i goranski dijalekt“, u: *Fluminensia br.1* Rijeka, 1989., str. 103-111
20. LOZICA, IVAN i MARKS, LJILJANA, „Usmena književnost“, u: *Hrvatska tradicijska kultura na razmeđu svjetova i epoha*, ur. Zorica Vitez i Aleksandra Muraj, Barabat (etc.) Zagreb 2001., str. 451-456
21. MAJNARIĆ, NIKOLA, „Jedno rovtarsko narječje u Gorskom kotaru“, u: *Južnoslavenski filolog, knjiga XVIII*, Beograd 1922./1923., str. 135-150
22. PANĐIĆ, MILJENKO, „Doba tuđinske uprave i pojačanog gospodarskog izrabljivanja (1671-1860)“, u: *Gorski kotar*, Fond knjige Gorski kotar, Delnice, 1981. str. 53-78
23. STROHAL, RUDOLF, „Osobine današnjeg ravnogorskog narječja“, u: *Rad JAZU, Knjiga 64*, Zagreb 1905, str. 28-109
24. ŠEŠO, LUKA, „O krsniku: od tradicijske pojave u predajama do stvarnog iscjelitelja“, u: *Studia ethnologia croatica vol 14/15*, Zagreb, 2002./2003., str. 23-53
25. TOMAC, SLAVKO, „Uzgedna domaća djelatnost“, u: *Gorski kotar*, Fond knjige Gorski kotar, Delnice, 1981., str. 754-758

26. VITEZ, ZORICA, „Narodni običaji“, u: *Hrvatska tradicijska kultura na razmeđu svjetova i epoha*, ur. Zorica Vitez i Aleksandra Muraj, Barabat (etc.) Zagreb 2001., str. 309-375

Usmena predaja:

27. LIKER, IVKA (rođ. 1948.), razgovor snimljen 5. kolovoza 2017. godine u 12:35 sati, mjesto Ravna Gora
28. NOVINC, MARIJA (MICKA), (rođ. 1932.) razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 16:30 sati, mjesto Ravna Gora
29. NOVINC, KATARINA (KATICA), (rođ. 1946.) razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 16:30 sati, mjesto Ravna Gora
30. POLJANČIĆ, IVAN (MATIJOV), (rođ. 1936.) razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 11:31 sati, mjesto Ravna Gora
31. POLJANČIĆ, KATARINA, (rođ. 1940.) razgovor snimljen 17. srpnja 2017. godine u 11:31 sati, mjesto Ravna Gora

Mrežne stranice i ostali izvori:

32. *Glazbeno stvaralaštvo dječjega pjevačkog zbora Brezice*, voditeljica Nedeljka Poljančić, Jadranovo : Grubišić d.o.o., 2006
33. Običaji, narodni, u: *Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža*, URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=44552> (pristupljeno 16.7.2017.)
34. Hermann Bolle, *Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža*, URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=8551> (pristupljeno 23. srpnja 2017.)
35. Sakralna baština, *Župa Svete Terezije Avilske Ravna Gora*, URL: http://zupa-svterezijeavilske-ravnagora.hr/sakralna_bastina.html, (pristupljeno 23. srpnja 2017)
36. Ivanje, u: *Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža* URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=28215> (pristupljeno 29. srpnja 2017.)
37. WILSON JOSH, NESTOV ANDREI, *The School of Russian and Asian studies, Russian Mythology: A Lesson in Culture and Language* 19. travnja 2016. URL: http://www.sras.org/russian_mythology (pristupljeno 29. srpnja 2017.)

38. *Internet encyclopedia of Ukraine: Kupalo festival* URL: <http://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?AddButton=pages\K\U\Kupalofestival.htm> (pristupljeno 28. srpnja 2017.)
39. *Belarus: Kupala Nights in Belarus*, URL: <http://www.belarus.by/en/travel/ethno-tourism/kupalle> (pristupljeno 28. srpnja 2017.)
40. Ivanje, *Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža* URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=28215> (pristupljeno 29. srpnja 2017.)
41. Općina Ravana Gora, *Hrvatsko kulturno društvo "Gora"* URL: <http://www.ravnagora.hr/product/509/hrvatsko-kulturno-drustvo-gora> (pristupljeno 30. srpnja 2017.)
42. Legenda, *Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža*, URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=35853> (pristupljeno 1. kolovoza 2017.)

6 Popis priloga:

Prilog 1. Prikaz Ravne Gore iz 18. stoljeća (preuzeto iz knjige Gordana Podobnik, *Zavičaju: baština ravnogorskog kraja –odškrinuta vrata*, Općina Ravna Gore, Ravna Gora, 2005. str. 19)

Prilog 2. Početna stranica dokumenta Povelje cara Josipa II Ravnoj Gori., (preuzeto iz knjige Gordana Podobnik, *Zavičaju: baština ravnogorskog kraja –odškrinuta vrata*, Općina Ravna Gore, Ravna Gora, 2005. str. 14)

Prilog 3. Sušački most ispod kojeg se nalazila staklana gosp. Holuba, (preuzeto iz knjige Gordana Podobnik, *Zavičaju: baština ravnogorskog kraja –odškrinuta vrata*, Općina Ravna Gore, Ravna Gora, 2005. str. 22)

Prilog 4. Prikaz sadnje krumpira sa konjima i sadilicom u pozadini Ferijalni dom, buduća osnovna škola Dr. Branimira Markovića, (preuzeto iz knjige Gordana Podobnik, *Zavičaju: baština ravnogorskog kraja –odškrinuta vrata*, Općina Ravna Gore, Ravna Gora, 2005. str. 41)

Prilog 5. Vuča drva iz šume s konjima, (preuzeto iz knjige Gordana Podobnik, *Zavičaju: baština ravnogorskog kraja –odškrinuta vrata*, Općina Ravna Gore, Ravna Gora, 2005. str. 57)

Prilog 6. Zaprežna kola s volom, (preuzeto iz knjige Gordana Podobnik, *Zavičaju: baština ravnogorskog kraja –odškrinuta vrata*, Općina Ravna Gore, Ravna Gora, 2005. str. 60)

Prilog 7. Stolarska radnja obitelji Svetličić, (preuzeto iz knjige Gordana Podobnik, *Zavičaju: baština ravnogorskog kraja –odškrinuta vrata*, Općina Ravna Gore, Ravna Gora, 2005. str. 66)

Prilog 8. Šegrti i majstori u stolarskoj radnji, (preuzeto iz knjige Gordana Podobnik, *Zavičaju: baština ravnogorskog kraja –odškrinuta vrata*, Općina Ravna Gore, Ravna Gora, 2005. str. 67)

Prilog 9. Radionica galanterije obitelji Deutsch, (preuzeto iz knjige Gordana Podobnik, *Zavičaju: baština ravnogorskog kraja –odškrinuta vrata*, Općina Ravna Gore, Ravna Gora, 2005. str. 68)

Priloge 10. Šustari izrađuju cipele (preuzeto iz knjige Gordana Podobnik, *Zavičaju: baština ravnogorskog kraja –odškrinuta vrata*, Općina Ravna Gore, Ravna Gora, 2005. str. 72)

Prilog 11. Tečaj šivanja organiziran 1925. godine ispred stare škole ((preuzeto iz knjige Gordana Podobnik, *Zavičaju: baština ravnogorskog kraja –odškrinuta vrata*, Općina Ravna Gore, Ravna Gora, 2005. str. 70)

Prilog 12. Mještanka prede vunu, 1918. godina (preuzeto iz knjige Gordana Podobnik, *Zavičaju: baština ravnogorskog kraja –odškrinuta vrata*, Općina Ravna Gore, Ravna Gora, 2005. str. 79)

Prilog 13. Trlica za biljke lana (preuzeto iz knjige Gordana Podobnik, *Zavičaju: baština ravnogorskog kraja –odškrinuta vrata*, Općina Ravna Gore, Ravna Gora, 2005. str. 228)

Prilog 14. Kolovrat (preuzeto iz knjige Gordana Podobnik, *Zavičaju: baština ravnogorskog kraja –odškrinuta vrata*, Općina Ravna Gore, Ravna Gora, 2005. str. 239)

Prilog 15. Motovilo (preuzeto iz knjige Gordana Podobnik, *Zavičaju: baština ravnogorskog kraja –odškrinuta vrata*, Općina Ravna Gore, Ravna Gora, 2005. str. 228)

Prilog 16. Šivača mašina Singerica (preuzeto iz knjige Gordana Podobnik, *Zavičaju: baština ravnogorskog kraja –odškrinuta vrata*, Općina Ravna Gore, Ravna Gora, 2005. str. 251)

Prilog 17. Pokaznica-poklon Marije Terezije (preuzeto iz knjige Gordana Podobnik, *Zavičaju: baština ravnogorskog kraja –odškrinuta vrata*, Općina Ravna Gore, Ravna Gora, 2005. str. 162)

Prilog 18. Način odijevanja mještana Ravne Gore, otvaranje Šumske ceste 1903. god. (preuzeto iz knjige Gordana Podobnik, *Zavičaju: baština ravnogorskog kraja –odškrinuta vrata*, Općina Ravna Gore, Ravna Gora, 2005. str. 103)

Prilog 19. Mještani Starog Laza na zabavi (preuzeto iz knjige Gordana Podobnik, *Zavičaju: baština ravnogorskog kraja –odškrinuta vrata*, Općina Ravna Gore, Ravna Gora, 2005. str. 134)

Prilog 20. Tamburaški sastav na zabavi 1928. god. (preuzeto iz knjige Gordana Podobnik, *Zavičaju: baština ravnogorskog kraja –odškrinuta vrata*, Općina Ravna Gore, Ravna Gora, 2005. str. 212)

Prilog 21. Vjenčanje (preuzeto iz knjige Gordana Podobnik, *Zavičaju: baština ravnogorskog kraja –odškrinuta vrata*, Općina Ravna Gore, Ravna Gora, 2005. str. 137)

Prilog 22. Hlađenje olova na Božić (preuzeto iz knjige Gordana Podobnik, *Zavičaju: baština ravnogorskog kraja –odškrinuta vrata*, Općina Ravna Gore, Ravna Gora, 2005. str. 169)

Prilog 23. Procesija za Tjelovo (preuzeto iz knjige Gordana Podobnik, *Zavičaju: baština ravnogorskog kraja –odškrinuta vrata*, Općina Ravna Gore, Ravna Gora, 2005. str. 173)

Prilog 24. Procesija za blagdan Srca Isusovog (preuzeto iz knjige Gordana Podobnik, *Zavičaju: baština ravnogorskog kraja –odškrinuta vrata*, Općina Ravna Gore, Ravna Gora, 2005. str. 174)

Prilog 25. Družba Srca Isusovog (preuzeto iz knjige Gordana Podobnik, *Zavičaju: baština ravnogorskog kraja –odškrinuta vrata*, Općina Ravna Gore, Ravna Gora, 2005. str.174)

Prilog 26. Učenici s učiteljem Ivanom Potočnjakom (preuzeto iz knjige Gordana Podobnik, *Zavičaju: baština ravnogorskog kraja –odškrinuta vrata*, Općina Ravna Gore, Ravna Gora, 2005. str. 189)

Prilog 27. Učenici s učiteljem Ivanom Markovićem (preuzeto iz knjige Gordana Podobnik, *Zavičaju: baština ravnogorskog kraja –odškrinuta vrata*, Općina Ravna Gore, Ravna Gora, 2005. str. 193)

Prilog 28. Bisernica (instrument vlasništvo obitelji Pajović- fotografirala Andrea Pajović)

Prilog 29. Čuvari Isusovog groba (preuzeto *Župa Svete Terezije Avilske Ravna Gora*, URL: http://zupa-svterezijeavilske-ravnagora.hr/sakralna_bastina.html, (pistupljeno 23. srpnja 2017.)

Prilog 30. Stara gostionica u Ravnoj Gori (fotografirala Andrea Pajović)

Prilog 31. Stara pilana na vodeni pogon-imanje Juretić u Leskovoju Drazu (preuzeto s <http://www.tz-ravnagora.hr/product/2357/etno-imanje-juretic-leskova-draga>)

Prilog 32. Dio pilane na Imanju Juretić (preuzeto s <http://www.tz-ravnagora.hr/product/2357/etno-imanje-juretic-leskova-draga>)

Prilog 33. Ravnogorska limena glazba, fotografija snimljena 1924. god. (preuzeto iz Nevenko Acinger, *170 godina limene glazbe u Ravnoj Gori*, grafika Zambelli, Rijeka 2001., str. 27

Prilog 34. Glazbenici na odmoru od sviranja, (preuzeto Nevenko Acinger, *170 godina limene glazbe u Ravnoj Gori*, grafika Zambelli, Rijeka 2001., str. 25)

Prilog 35. Limena glazba svira Budnicu na Prvi maj (preuzeto Nevenko Acinger, *170 godina limene glazbe u Ravnoj Gori*, grafika Zambelli, Rijeka 2001., str. 58)

Prilog 36. Mužek, goranska alrauna - obrada drva slikara Slavka Tomca (preuzeto iz Slavko Tomac, *Uzgedna domaća djelatnost*, u: *Gorski kotar*, Fond knjige Gorski kotar, Delnice, 1981., str. 756)

Prilog 37. Pjesma Vidice Poljančić, Čehanje na novovaroškom/hrvaškom govoru (preuzeto Vidica Poljančić, *Da se ne pozabi (kej, kaj što)*, Matica hrvatska, Ogranak, Delnice, 2011. str 18

Prilog 38. Pjesma Vidice Poljančić, *Gimpl* na starovaroškom/kranjskom govoru (preuzeto Vidica Poljančić, *Da se ne pozabi (kej, kaj što)*, Matica hrvatska, Ogranak, Delnice, 2011. str. 64

Prilog 39. Crkva sv. Terezije Avilske, današnje stanje (preuzeto https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/2/22/Crkva_sвете_Terezije_Avilske_u_Ravnoj_Gori.jpg/220px-Crkva_sвете_Terezije_Avilske_u_Ravnoj_Gori.jpg)

Prilog 40. Boris Matejčić na odru , slika uljanom tehnikom slikara Joakima Polića (preuzeto iz knjige *Gorski kotar*, Fond knjige Gorski kotar, Delnice, 1981. Slikovni prilozi str 95).

